

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Gabriela Strouhalová

Současné možnosti vzdělávání žen ve výkonu trestu v České republice

Current Education Opportunities for Convicted Women in the Czech Republic

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2018

Vedoucí práce:

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu PhDr. Michalu Šerákovi, Ph.D., za jeho odborné vedení mé práce, a paní doc. PhDr. Heleně Záškodné, CSc., za cenné rady ohledně provedení empirického šetření.

Velké poděkování patří také sestře představené Domova sv. Karla Boromejského v Řepích, za poskytnutí mnoha cenných informací.

Děkuji i všem dalším respondentům za jejich čas a ochotu spolupracovat.

Prohlašuji,

že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....
Gabriela Strouhalová

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá možnostmi vzdělávání žen ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice. Nejprve je věnována pozornost současnému stavu vězeňství v České republice z pohledu počtu a druhu věznic, a počtu a genderového složení vězněných osob. Dále práce uvažuje nad některými sociálně-psychologickými aspekty, které mohou ovlivňovat vzdělávání vězněných osob. Především se práce zabývá sociálním postavením vězněných žen a jejich motivací ke vzdělávání. Hlavním cílem je analýza nabídky současných možností vzdělávání odsouzených žen se zaměřením na kvalifikační a rekvalifikační kurzy. Analýza je založena na konkrétních nabídkách kurzů jednotlivých vězeňských zařízení. Spočívá na vzájemném porovnání nabídek a údajů o účasti na vzdělávání v jednotlivých věznicích. Dílčím cílem práce je deskripce projektu Čtyři světy pod jednou střechou, kterého jsou odsouzené ženy z věznice v Praze Řepích nedílnou součástí. Jde o unikátní projekt soužití čtyř společenských skupin osob v jednom areálu, velmi odlišných nejen svým sociálním postavením, ale i celým způsobem života. V závěru práce je provedeno empirické šetření, kdy zjišťují motivaci odsouzených žen v Řepích k účasti v nabízeném kvalifikačním kurzu, a jeho subjektivně vnímaný přínos pro všechny čtyři zúčastněné sociální skupiny pomocí kvalitativních rozhovorů.

Klíčová slova:

možnosti vzdělávání, rekvalifikace, vězení, výkon trestu, vzdělávání dospělých

Abstract

The Bachelor's thesis deals with the possibilities of educating women who serve their imprisonment in the Czech Republic. First, the attention is paid to the current state of Czech prison institutions in terms of quantity, type and gender. Second, an insight into some social and psychological aspects which can influence education of the above mentioned gender group is provided. What is primarily focused on is social status of those women and their motivation for education. The main aim of the thesis is an analysis of contemporary educational possibilities for the target group in relation to further professional education, particularly to qualification and requalification courses. The analysis is based on the concrete offer of the courses in individual prison institutions. The partial objective of the thesis is the description of the unique project called “Four Worlds under One Roof”, of which female prisoners from Prague's prison in Rapy are the inseparable part and which illustrates the coexistence of four different social classes in one place – not only does the difference lie in the social status but also in the way of living. The end of the thesis is equipped with the outcome of empirical research, in which I state women's motivation for attending an offered course, and subjectively perceived benefits of the aforementioned project for all four social classes by running qualitative interviews.

Key words:

adult education, criminal punishment of imprisonment, educational opportunities prison, requalification

Obsah

0 Úvod.....	8
1 Vězeňství v České republice	10
1.1 Vývoj českého vězeňství	10
1.2 Změna diferenciací českých věznic	13
1.3 Přehled současných věznic České republiky	16
1.3.1 Vazební věznice.....	17
1.3.2 Věznice.....	17
1.3.3 Detenční ústavy.....	18
1.4 Stavy vězněných osob v České republice.....	19
1.5 Penitenciární a postpenitenciární péče	22
2 Vzdělávání vězněných osob	23
2.1 Počátky vzdělávání vězněných osob	24
2.2 Současná legislativa upravující vzdělávání vězněných osob v České republice.....	25
2.3 Možnosti vzdělávání osob ve VTOS v České republice	26
2.3.1 Formální vzdělávání dospělých v rámci VTOS	28
2.3.2 Neformální vzdělávání dospělých v rámci VTOS	28
2.3.3 Informální učení dospělých v rámci VTOS	29
3 Vzdělávání žen ve VTOS	31
3.1 Odsouzené ženy ve VTOS	31
3.2 Další profesní vzdělávání žen ve VTOS	36
3.3 Motivace žen ve VTOS k dalšímu profesnímu vzdělávání.....	39
4 Současné možnosti vzdělávání žen ve VTOS v České republice	45
4.1 Věznice Světlá nad Sázavou.....	45
4.2 Věznice Nové Sedlo (pobočka Drahonice)	47
4.3 Věznice Opava	47
4.4 Věznice Ruzyně (pobočka Velké Přílepy)	48
4.5 Věznice Ruzyně (pobočka Řepy)	49
4.6 Souhrn současných vzdělávacích možností odsouzených žen ve VTOS.....	51
5 Empirické šetření: Motivace odsouzených žen k účasti v kurzu sv. Zdislavy a projekt Čtyři světy pod jednou střechou	54
5.1 Projekt Čtyři světy pod jednou střechou	54
5.2 Cíle empirického šetření.....	57
5.3 Metodika empirického šetření a sběru dat.....	58
5.4 Výběr výzkumného vzorku	59

5.5 Průběh empirického šetření	59
5.6 Výsledky empirického šetření	60
5.7 Diskuze	66
6 Závěr	70
7 Soupis bibliografických citací	72

0 Úvod

V současné době patří vzdělávání mezi neodmyslitelné součásti lidského života. Není tedy výjimkou, že se se vzděláváním setkáváme i v prostředí vězení. Zde hraje důležitou roli, protože šance získat vzdělání, především to profesní, je pro odsouzeného možností, jak se znovu zařadit do společnosti a jak předcházet opakované trestné činnosti. Právě snížení recidivy je jedním z hlavních bodů Koncepce českého vězeňství do roku 2025 a vzdělávání je zdůrazňováno jako jedna z možností, jak cíle dosáhnout.

Práce se zabývá vzděláváním žen ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) v České republice. Zaměřuje se hlavně na další profesní vzdělávání, především na kvalifikační a rekvalifikační kurzy. Zmíněné kurzy představují jednu z mnoha možností rozšířit si své vzdělání, případně získat novou, vyšší nebo další kvalifikaci pro lepší uplatnění na trhu práce. Ve své práci se proto věnuji právě těmto kurzům, jako velmi vhodným pro vzdělávání osob ve výkonu trestu, vzhledem k jejich flexibilitě a zaměření. Z hlediska tohoto faktu práce zkoumá, jaká je nabídka vzdělávacích aktivit ve vybraných ženských věznicích, a jaká je motivace a zájem o jednotlivé druhy vzdělávání ze strany odsouzených žen.

Hlavním cílem práce je analýza současných možností vzdělávání žen ve VTOS v České republice. Dílčím cílem práce je v rámci empirického šetření zjistit motivaci odsouzených žen k účasti v kvalifikačním/rekvalifikačním kurzu sv. Zdislavy ve věznici v Řepích. Zároveň je cílem výzkumu zjistit subjektivní přínos kurzu v rámci projektu Čtyři světy pod jednou střechou (kapitola 5.1), kterého je věznice v Řepích součástí.

Práce nejprve vychází z historie vězeňství, kdy se názor na trest, původně chápaný jako odplata za provinění, začíná měnit ve snahu trestným činům předcházet. S tím souvisí i prvotní snaha vězně nejen zaměstnávat, ale i vzdělávat. Pro zjištění současných možností vzdělávání žen ve VTOS je v první kapitole věnována pozornost dnešnímu stavu českého vězeňství. Je zde zmíněna významná změna v diferenciaci českých věznic, která proběhla v říjnu 2017, dále současný přehled věznic a je zde věnována pozornost současnému stavu vězněných osob.

Druhá kapitola se zabývá vzděláváním vězněných osob. Konkrétně se věnuje počátkům vzdělávání vězněných, současné legislativě, týkající se vzdělávání vězněných osob v České republice a zaměřuje se na možnosti vzdělávání osob ve VTOS.

V třetí kapitole je věnována pozornost odsouzeným ženám, jak z pohledu sociálního postavení žen ve VTOS, tak i vývoji jejich trestné činnosti. Ačkoli vězněné ženy tvoří menšinu (v současnosti 7–8 %) z celkového počtu vězněných osob v ČR, jejich objasněná trestná činnost má vzrůstající tendenci (viz. kapitola 3.1). Práce se zaměřuje na význam dalšího profesního vzdělávání pro odsouzené ženy a na důvody, které je vedou k účasti na dalším profesním vzdělávání ve VTOS.

Čtvrtá kapitola se věnuje současným možnostem vzdělávání žen ve VTOS v České republice ve čtyřech největších ženských věznicích. Závěrem této kapitoly je vytvořen souhrn těchto možností se zaměřením i na účast žen v jednotlivých druzích vzdělávání, které věznice nabízejí.

V rámci páté kapitoly je provedeno empirické šetření. Pro empirické šetření byla vybrána ženská věznice, která je součástí unikátního projektu Čtyři světy pod jednou střechou. Jedná se o soužití čtyř společenských skupin v jednom areálu, odlišných svým sociálním postavením i způsobem života. Šetření je zaměřeno na motivaci odsouzených žen k účasti v kurzu sv. Zdislavy, který je nedílnou součástí tohoto projektu, a na subjektivně vnímaný přínos kvalifikačního kurzu nejen pro odsouzené ženy, ale i pro všechny zúčastněné strany projektu.

Práce čerpá především ze statistik a informací Vězeňské služby České republiky, z odborných studií Institutu pro kriminologii a sociální prevenci a další odborné monografie z oborů penologie (viz kapitola 1.1) andragogiky a psychologie.

1 Vězeňství v České republice

Systém trestů a přístup k pachatelům trestných činů se v historii českého vězeňství výrazně měnil. Dnešní podoba vězeňství vychází ze snahy vyměnit tresty odplaty (tělesné tresty, tresty smrti, otroctví), které byly například typické pro období středověku, za humánnější tresty, které povedou nejen k potrestání pachatele, ale i k jeho nápravě. Se systémem vězeňství, který se podobá dnešnímu modernímu systému s myšlenkou nápravy zločinců, se můžeme setkat poprvé v západní Evropě už v 16. století. Šlo o iniciativy dobročinných společností a jednotlivců. U nás se tyto snahy objevují až později (Zahnaš, 2005, s. 2). V následující kapitole uvádím stručný historický vývoj vězeňství (systém vězení a podoby trestů) na českém území od počátku 16. století až do současnosti. Zabývám se tedy pouze vězeňstvím v českých zemích, ať už byly součástí habsburské monarchie, Československa a později samostatné České republiky.

1.1 Vývoj českého vězeňství

Až do počátku 16. století byl trest brán především jako prostředek odplaty. Pachatelé trestných činů byli zavíráni do sklepení, ale jen do doby vynesení rozsudku, trestu smrti, vyhnání z města, nebo byli uznáni nevinnými. Z dnešního pohledu bychom tyto prostory nazvali pravděpodobně věznicemi vazebními. Měly chránit společnost před pachatelem trestného činu do doby jeho potrestání. Tresty odnětí svobody a věznice, podobné dnešním, vznikají na našem území v druhé polovině 16. století. Poměry ve vězení a zacházení s vězni byly často velmi kruté až nelidské (mučení, hlad, zima). Největší změny v soudnictví a vězeňství nastávají pod vlivem osvícenství v 18. století. Změna pohledu na trest se mění pod myšlenkami Cesara Beccaria, Jeremy Bentham, Johna Howarda a dalších reformátorů, kteří poukazovali na potřebu rovných trestů, nehledě na sociální postavení souzených osob, a na přiměřenost uložených trestů (Roth, 2014, s. 108).

I na území českých zemích za vlády Marie Terezie (vládla 1740–1780) a jejího syna, Josefa II., (vládl 1780–1790) dochází pod vlivem osvícenství ke změnám v systému trestání. V roce 1768 byl vydán tereziánský trestní zákoník, který odstranil většinu krutých trestů. Soudní řád, vydaný Josefem II. roku 1781, zrušil trest smrti, s výjimkou období stanného práva. Podle tohoto řádu si byli všichni obyvatelé habsburské říše před zákonem rovni. Všeobecný zákoník o zločinech a trestech, vydaný Josefem II. roku 1787, jasně vymezoval zločiny kriminální (závažné) a politické (méně závažné), a snažil se dosáhnout toho, aby jako jeden z hlavních prostředků nápravy zločinců vedle zaměstnávání bylo již uvažováno o vzdělávání (Jarolímková, 2013, str. 185–188). I když byl

v roce 1803 opět zaveden trest smrti císařem Františkem II. (vládl 1792–1835), na vývoj zločinnosti to nemělo výrazný vliv.

Určitý pokrok v systému vězeňství přišel s rokem 1823, kdy byla v Praze zprovozněna první státní tzv. Svatováclavská věznice. V ní poprvé došlo k řádné diferenciaci vězněných osob. Vězni byli rozdělováni na muže, ženy, mladistvé a osoby více či méně narušené (Kýr, 2003, s. 6). Věznice v této době většinou patřily vrchnostem, až v polovině 19. století byla většina věznic zestátněna. Jejich správa připadla ministerstvu vnitra, později rezortu ministerstva spravedlnosti (Zahnaš, 2005, s. 8).

V roce 1852 byl vydán nový trestní zákoník č. 117/1852 Sb., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, kdy zločinci byli trestáni smrtí oběšením nebo žalářem. Věznice se dělily podle závažnosti trestu na dva stupně, na „žalář“ a „těžký žalář“, kde trestaní museli být v okovech. Povinně také museli vykonávat práci, kterou provoz a zařízení věznice sebou přinášelo (Rakouské císařství, 1852). Tento zákoník byl po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 převzat. Od počátku roku 1919 byla stávající legislativa, organizace a správa vězeňství zdokonalována a humanizována. Byl zaváděn progresivní výkon trestu. Postupné zmírňování vězeňského režimu (3 disciplinární třídy) bylo závislé na chování a nápravě vězněné osoby. V roce 1928 bylo v ČSR 6 věznic pro muže a jedna samostatná věznice pro ženy (Řepy u Prahy), která měla i oddělení pro mladistvé. V době Protektorátu Čechy a Morava bylo v českých věznicích většinou dvojí vedení – české pro provozní správu objektu, a německé pro vazební účely a vyšetřování ze strany gestapa. Veškerý personál vězeňských zařízení musel složit slib věrnosti vůdci říše Adolfu Hitlerovi.

Stejně tak problematické bylo období v československém vězeňství v padesátých letech minulého století. V roce 1948 vznikla kategorie tzv. protistátních vězňů, kteří měli ve vězení nejtvrďší podmínky (Vězeňská služba, 2018). Po roce 1948 se vězeňství reorganizovalo dle sovětských vzorů. Důraz byl kladen na tábory nucených prací. Výchovné působení na vězně se omezilo pouze na pracovní povinnosti. Z věznic museli odejít nejen duchovní, kteří se starali o duševní zdraví odsouzených, ale i odborní pedagogičtí pracovníci. Zároveň se prosazovala kategorizace vězňů dle třídního principu. Političtí vězni byli až na posledním místě vězeňské hierarchie (Hladíková, 2017, s. 21–23). V této době nemůžeme tedy hovořit o skutečné penitenciární péči (viz kapitola 1.5).

Určitý posun v lepším zacházení s vězni nastalo po úmrtí J. V. Stalina v roce 1953, kdy nezákonné zacházení nebylo již tak markantní. V roce 1953 bylo amnestováno 15 379 osob a v roce 1955 to

bylo 7 227 osob. Tato druhá amnestie změnila poměr vězněných osob, kdy oproti politickým vězňům bylo již více uvězněných za kriminální činy. Třídně diferencovaný přístup k omezování práv uvězněných ale trval po celou dobu totality (Bajcura, 1999, s. 5, 6, 60). Další zlepšení vězeňských poměrů nastalo po roce 1958, kdy byla vydána Hospodářskou a sociální radou Organizace spojených národů (OSN) Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni (OSN, 1958). Je pravděpodobné, že k vydání tohoto dokumentu mohly přispět i obavy o dodržování lidských práv v oblasti vězeňství v zemích tzv. východního bloku. Mimo jiné byla v dokumentu zdůrazněna práce pedagogů a psychologů v jednotlivých vězeňských zařízeních včetně možnosti náboženské výuky. Vzdělávání vězněných má být integrováno s celkovým vzdělávacím systémem konkrétní země tak, aby po odpykání trestu mohl propuštěný na své vzdělávání navázat i na svobodě. Vyučování analfabetů a mladistvých by mělo být povinné (Hladíková, 2017, s. 25). V roce 1965 československá vláda přijala zákon č. 59/1965 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* (Československo, 1965), kde byly téměř všechny požadavky shora uvedeného mezinárodního dokumentu akceptovány, s výjimkou náboženské péče. Tento pokrok přinesl s sebou rozvoj celého stávajícího vězeňství a také nutnost odborného přístupu (Hladík, 2012, s. 48).

Odborné vězeňské činnosti se od roku 1967 začal věnovat Výzkumný ústav penologický Sboru nápravné výchovy ČSR (VÚP SNV ČSR). Tento ústav od svého založení až do jeho zrušení v roce 1980 vedl doc. PhDr. Jiří Čepelák, Csc., který je dnes pokládán za jednoho z nejvýznamnějších českých penologů. Od roku 1966 začal pracovat jako psycholog ve vězeňství a věnoval se penologii (Kýr, 1999, s. 4). Penologie je věda nejen o trestech a trestání, ale také o výkonu trestu a jeho účincích. V užším smyslu se zabývá výkonem trestu a ochrannými opatřeními, v širším pojetí zahrnuje i oblast alternativních trestů. Má blízko ke kriminologii, psychologii, psychiatrii, pedagogice i sociální práci (Bělík, Hoferková, Kraus a kol., 2017, s. 64). Čepelák zdůrazňoval dodržování lidských práv ve vězeňských zařízeních. S ohledem na své zkušenosti z předchozího působení v Ústavu pro péči o matku a dítě se věnoval problematice vězněných žen z hlediska původu a příčin jejich trestné činnosti a následné možnosti nápravy (Kýr, 1999, s. 4).

Postupná humanizace českého vězeňství byla přerušena po roce 1968. V době normalizace v 70. a 80. letech minulého století se u obviněných i odsouzených kladl důraz především na dodržování vojenské kázně. Upouštělo se od uplatňování pedagogicko-psychologických zásad jednání s vězni a preferovalo se jejich ekonomické využití. Špatné podmínky ve vězení přinutily mluvčí Charty 77, aby v roce 1978 sepsali petici proti nedodržování lidských práv ve věznicích (Hladíková, 2017 s. 38).

Důležitá reforma českého vězeňství přišla až po sametové revoluci se změnou státního režimu po listopadu 1989. Byl zrušen trest smrti a zaveden doživotní trest. Nová koncepce českého vězeňství, zpracovaná v roce 1992, vycházela z Evropských vězeňských pravidel, vydaných Radou Evropy v roce 1991, a z vlastních humanistických tradic. Humanizace vězeňství je v podstatě vytváření důstojných lidských podmínek ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Na tomto základě byl vydán Zákon č. 555/1992 Sb., *České národní rady o Vězeňské a justiční stráží České republiky* (Česká republika, 1992). V roce 2006 byla vydána nová Evropská vězeňská pravidla (EVP) Výborem ministrů členských států Rady Evropy (2006). Jejich plnění by mělo české vězeňství zařadit mezi státy s nejprogressivnějšími evropskými i světovými trendy v tomto oboru (Kubičková, Kměťík, 2011, s. 26–30). Tato pravidla přináší seznam doporučení pro oblast vězeňství, je zde především kladen důraz na dodržování práv odsouzených a na zajištění přístupu vězňů ke vzdělávání. Samostatná doporučení jsou věnována i přístupu k vězněným ženám (Rada Evropy, 2006). Pravidla nejsou vymahatelná, mají spíše charakter doporučení. I přesto se snaží Česká republika tyto zásady naplňovat. Z tohoto důvodu došlo dle doporučení EVP v současné době ke změně ve vnější diferenciaci českých věznic.

1.2 Změna diferenciaci českých věznic

V říjnu 2017 proběhla významná změna v rozlišení českých věznic. Jak uvádí důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb. (Ministerstvo spravedlnosti, 2017, s. 4) došlo tak k naplnění EVP č. 51.4 (Rada Evropy, 2006), kdy každý vězeň musí být umístěn „*v takových bezpečnostních podmínkách, které odpovídají aktuálnímu stupni rizika*“. Vzhledem k tomu, že tato změna je poměrně závažná, v důsledku by měla přinést lepší práci s vězni a následné snížení recidivy, je jí v následujících odstavcích věnována detailnější pozornost.

Až do 1. 10. 2017 se věznice pro VTOS dělily dle Zákona č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* (Česká republika, 2009, § 56), na čtyři základní druhy. Věznice se rozlišovaly podle míry zabezpečení vnější ostrahy, způsobu kontroly odsouzených, zajištění bezpečnosti, stanovených práv a povinností odsouzených, a také dle případné možnosti udělování odměn a realizace resocializačních programů. Účelem tohoto dělení věznic podle jejich režimu byla snaha oddělit méně narušené vězně od více narušených, oslabit negativní jevy spojené s uvězněním a zlepšit podmínky pro optimální uplatnění resocializačního působení na jednotlivé skupiny odsouzených. Byl to model, podle kterého se vězeň zařazoval do typu věznice na základě trestněprávních kritérií, o zařazení do druhu věznice rozhodoval soud.

Charakteristika původního členění typu věznice:

Věznice s dohledem (také označované jako typ „A“) byla určena pro odsouzené dosud netrestané a odsouzené za trestný čin z nedbalosti. Vězni měli většinou volný pohyb po věznici, bylo možno povolit i pohyb mimo vězení na akce vzdělávací, případně kulturní, výchovné apod.

Věznice s dozorem (typ „B“) byla určena pro odsouzené za trestný čin z nedbalosti a recidivisty, kteří dosud nebyli ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin, nebo jim nebyl za úmyslný trestný čin uložen trest v délce trvání nad 3 roky. Odsouzení mohli pracovat i na nestřežených pracovištích mimo věznici, ale jen za dozoru určeného zaměstnance věznice.

Věznice s ostrahou (typ „C“) byla určena pro odsouzené za úmyslný trestný čin a zároveň u nich nebyly podmínky pro zařazení do mírnějšího druhu věznice, případně zde mohli být i pachatelé za nedbalostní přečin, kteří nebyli zařazení do věznice s dohledem nebo dozorem. Po věznici se odsouzení pohybovali za dozoru zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzení pracovali většinou na pracovištích v areálu vězeňského objektu nebo na střežených pracovištích mimo areál věznice a byli zamykáni.

Věznice se zvýšenou ostrahou (typ „D“) byla určena pro pachatele zvláště závažných trestných činů, pro ty, kterým byl uložen výjimečný trest nebo pro trestný čin organizovaného zločinu, nebezpečné recidivisty, ty, kterým byl uložen trest nejméně na 8 let, případně uprchli z vazby nebo výkonu trestu v posledních pěti letech. Volný pohyb po věznici nebyl možný, pouze organizovaně pod dohledem členů Vězeňské služby. Ani při pracovních povinnostech nebyl možný volný pohyb, vězni pracovali buď uvnitř věznice, nebo přímo ve svých celách (Česká republika, 2009, § 52).

Vyhláška č. 58/2017 Sb., která mění původní Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* (Česká republika, 2009) a zákon č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999), určuje, že nepodmíněný trest odnětí svobody se nyní vykonává diferenciovaně pouze ve dvou typech věznic:

- I. s ostrahou, které se dělí (vnitřní diferenciací) podle § 12a na tři oddělení:
 - a) s nízkým stupněm zabezpečení: zde jsou umístěováni pachatelé za nedbalostní trestní čin, který nepřesahuje délku trvání 3 roky, dále za úmyslný trestný čin v délce nepřevyšující 1 rok, kdy pachatel nebyl dosud trestán, nebo nejde-li o čin proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, nakládání s omamnými látkami a jednání pod jejich vlivem, kdy došlo nebo hrozilo, že dojde o ohrožení zdraví nebo života člověka, nebo trestný čin násilí,

- b) se středním stupněm zabezpečení: zde jsou umisťováni pachatelé za nedbalostní trestné činy se sazbou vyšší než 3 roky, za úmyslný trestný čin se sazbou do 3 let a pachatel je ve výkonu trestu maximálně potřetí, vyjma trestů vyjmenovaných u skupiny s nízkým zabezpečením,
 - c) s vysokým stupněm zabezpečení: pro pachatele, kteří nesplňují podmínky zařazení do oddělení s nízkým nebo středním stupněm zabezpečení.
- II. se zvýšenou ostrahou: zde jsou zařazováni pachatelé, kterým je uložen výjimečný trest, spáchali trestný čin ve prospěch organizované zločinecké skupiny, za zvlášť závažný zločin s vyměřeným VTOS nad 8 let, nebo kteří byli odsouzeni za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchli nebo se o to pokusili.

Pravomoc vnější diferenciace zůstává nadále v rukou soudců. O umístění v rámci vnitřní diferenciace již rozhoduje ředitel věznice, ve které je odsouzený umístěn. Při tomto rozhodnutí přihlíží k doporučení odborné komise. Tyto komise, jejichž členy jmenuje ministr spravedlnosti na návrh ředitele věznice, se skládají minimálně z 5 členů. Jsou to pracovníci věznice (vedoucí nebo jím pověřený zástupce oddělení výkonu vazby, výkonu trestu, správního oddělení, oddělení prevence a stížností, vězeňské stráže) včetně psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka a vychovatele, případně další zaměstnanci Vězeňské služby, určení ředitelem věznice (Vězeňská služba, 2018).

Systém vnitřní diferenciace věznic využívá metodu hodnocení rizik a potřeb (Risk/Needs Assessment). Tato metoda se zaměřuje na zjišťování rizikových faktorů odsouzeného, možnost recidivy a její závažnosti (Vězeňská služba, 2018). Podle Halla (2015, s. 7), který ve své práci zmiňuje výzkumy několika autorů, recidivu ovlivňují faktory jako věk, pohlaví, stav, socioekonomický status, zaměstnanost a dosažené vzdělání. S těmito faktory pracuje i metoda Risk/Needs Assessment, kdy tyto faktory analyzuje. Rozlišuje u odsouzeného faktory jak statické (neměnné), například věk, pohlaví a typ trestného činu, tak faktory dynamické (proměnlivé), související s rysy osobnosti odsouzeného – jako například finanční situace, zaměstnanost, rodinné vztahy a další. „*Součástí této metody je i vyhodnocování motivace odsouzeného, jeho schopnost a ochota podílet se na změně svého života,*“ (Vězeňská služba, 2018). U odsouzeného se také hodnotí míra vnějších a vnitřních rizik. Vnější riziko je především nebezpečnost spáchaného trestného činu pro společnost a recidiva. Vnitřní riziko spočívá v chování odsouzeného během výkonu trestu (např. hrozba útěku). Tyto faktory jsou použity pro Souhrnnou analýzu rizik a potřeb odsouzeného (SARPO). Vývoj tohoto nástroje započal v roce 2003 Vězeňskou službou a Probační a mediační službou ve spolupráci s dalšími odborníky.

Tato metoda byla založena na podobném systému Offender Assessment System, používaném v Anglii (Jiříčka, Podaná, Hůrka, Petras, 2014).

Jak důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb., uvádí: to, že bylo rozhodování o umístění v oddělení věznice a možnost případné změny na základě chování odsouzeného svěřeno do pravomoci odborným komisím Vězeňské služby místo soudům, je považováno Ministerstvem spravedlnosti za efektivnější a pružnější (Ministerstvo spravedlnosti, 2017, s. 9). Pracovníci Vězeňské služby přicházejí do přímého styku s vězni, mají tak lepší možnost i více času poznat osobnost odsouzeného a zároveň spolupracují se specialisty – psychology, sociálními pracovníky a pedagogy (Vězeňská služba, 2018). Věznice proto mohou pružně a rychle reagovat na potřeby umístění odsouzených do oddělení vyšších stupňů z bezpečnostních důvodů nebo neplnění programu zacházení (viz kapitola 2.2), nebo naopak přeradit odsouzeného do oddělení s nižším, otevřenějším stupněm zabezpečení. Jde o progresivní motivační program, který stimuluje odsouzené ke snaze postoupit do oddělení s menším zabezpečením, a umožňuje tak jejich lepší reintegrační přípravu na život na svobodě. Získaná pravomoc ředitelů a odborných komisí Vězeňské služby v jednotlivých věznicích také pozitivně ovlivňuje umístění odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, kdy lze zohlednit aktuální počet odsouzených v jednotlivých věznicích, a rychle a pružně reagovat na jejich kapacitu (Vězeňská služba, 2018).

1.3 Přehled současných věznic České republiky

Věznice jsou objekty, které mají zajistit, aby uložený trest odnětí svobody byl vykonáván dle právních předpisů a plnil svůj účel. Rieger (2009, s. 22) uvádí: „*Instituce je specifickým prostředím – léčebnou, ústavem či vězením, v němž je odloučený imobilizován předem určeným prostorem a prostředím s různě deklarovanými cíli, funkcemi a vyplývajícími pravidly, přičemž deklarované cíle nejsou určovány jen charakterem instituce, ale také jejími zaměstnanci.*“ Podobně o vězení hovoří i Hála (2005, s. 45), kdy vězení je jasně vymezený prostor, kde se odehrává každodenní interakce mezi vězni, vězeňským personálem, ale i dalšími subjekty, jako jsou příbuzní a přátelé odsouzených, případně jejich obhájci.

Vězeňská zařízení můžeme dělit podle jejich druhu. V České republice jsou dle Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (Česká republika, 1999) a oficiálních údajů, dostupných na stránkách Vězeňské služby ČR, tři druhy vězeňských zařízení.

Jedná se o:

- 1) Vazební věznice
- 2) Věznice
- 3) Detenční zařízení

Pod některá vězeňská zařízení spadají i pobočky umístěné v jiných objektech. V následujícím přehledu však vzhledem k zaměření své práce uvádím pouze ty pobočky, ve kterých jsou umístěny vězněné ženy.

1.3.1 Vazební věznice

Vazební věznice jsou primárně určeny pro osoby obviněné, aby byla zajištěna dostupnost obviněného pro potřeby orgánů činných v trestním řízení. Tento hlavní účel pak doplňují důvody možného úniku či skrývání – vazba útěková, působení na svědky a spoluobviněné – vazba koluzní a opakování trestné činnosti – vazba předstižná, (Motejl, 2010, s. 16).

• Vazební věznice Brno	• Vazební věznice Praha Pankrác
• Vazební věznice České Budějovice	• Vazební věznice Praha Ruzyně (pobočky Řepy a Velké Přílepy)
• Vazební věznice Hradec Králové	• Vazební věznice Olomouc
• Vazební věznice Liberec	• Vazební věznice Ostrava
• Vazební věznice Litoměřice	• Vazební věznice Teplice

V České republice máme 10 vazebních věznic. Pokud je kapacita věznic přeplněna, jsou zde umístěny i osoby odsouzené. Některé pobočky vazebních věznic (například Řepy a Velké Přílepy) slouží pouze jako věznice, oficiálně ale spadají pod Vazební věznici Ruzyně.

1.3.2 Věznice

Věznice jsou určeny pro výkon trestu odnětí svobody, tedy pro pachatele, u kterých bylo prokázáno spáchání trestného činu, byli odsouzeni a nyní si v rámci VTOS odpykávají svůj trest.

• Věznice Bělušice	• Věznice Břeclav

- Věznice Heřmanice
- Věznice Horní Slavkov
- Věznice Jiřice
- Věznice Karviná
- Věznice Kuřim
- Věznice Kynšperk nad Ohří
- Věznice Mírov
- Věznice Nové Sedlo (pobočka Drahonice)
- Věznice Odolov
- Věznice Opava
- Věznice Oráčov
- Věznice Ostrov
- Věznice Pardubice
- Věznice Plzeň
- Věznice Příbram
- Věznice Rapotice
- Věznice Rýnovice
- Věznice Stráž pod Ralskem
- Věznice Světlá nad Sázavou
- Věznice Valdice
- Věznice Vinařice
- Věznice Všehrady
- Věznice Znojmo

V České republice je 25 věznic. Při určování, do jaké konkrétní věznice bude odsouzený zařazen, se přihlíží: „*k rodinnému zázemí odsouzeného, k jeho odborné kvalifikaci, potřebám vzdělávání a potřebám jednotlivých věznic na určité specializace vězňů atd.*“ (Marešová, 2016, s. 77).

1.3.3 Detenční ústavy

Detenční ústavy jsou určeny pro pachatele trestných činů s psychickými poruchami (sexuální devianty, agresivní jedince, osoby odmítající podrobit se ochrannému léčení). Osoby, nacházející se v tomto ústavu, se nazývají chovanci. Hlavním úkolem detence je zajištění ochrany společnosti a výchovné působení na chovance (Bělík, Hoferková, Kraus a kol., 2017, s. 15). Detenční ústavy vznikly na základě zákona č. 129/2008 Sb., *o výkonu zabezpečovací detence* (Česká republika, 2008). První detence zahájila činnost v roce 2009 v Brně, druhá byla otevřena v roce 2013 v Opavě (Kalvoda, Smékal, Vaněk, 2014, s. 9–10).

- ÚpVZD Brno
- ÚpVZD Opava

Jak uvádí zakladatel zabezpečovací detence v ČR MUDr. Petr Stožický, o potřebě vzniku detenčních ústavů mluvili odborníci již dlouhou dobu (Haluzová, 2009, s. 16). Vznik detencí je důsledek nutnosti ochránit nejen veřejnost, ale i samotné odborné pracovníky psychiatrických léčeben. Ti měli špatné zkušenosti s pachateli trestných činů, kterým byla soudem nařízená ochranná léčba. Dále MUDr. Stožický uvádí: „*Co se týká délky pobytu v zabezpečovací detenci slovy zákona platí, že umístění v zabezpečovací detenci bude trvat tak dlouho, dokud to bude vyžadovat ochrana společnosti. Pokud tedy tento chovanec nezmění svůj přístup k léčbě, tak to prakticky může znamenat, že bude v zabezpečovací detenci napořád s tím, že soud nejméně jednou za 12 měsíců přezkoumá, zda důvody pro pokračování léčby trvají, tedy posoudí míru psychické poruchy, nebezpečnost chovance a motivaci k léčbě,*“ (Haluzová, 2009, s. 16). Jedná se o krajní prostředek trestního práva, který může znamenat i doživotní izolaci.

1.4 Stavby vězňů v České republice

V následující kapitole se věnuji nejen aktuální situaci vězňů, ale i trvalejšímu problému naplněnosti českých věznic. Pojem vězeňská osoba v sobě zahrnuje jak osoby ve VTOS, tak ve výkonu vazby i výkonu detence. Nejde tedy jen o osoby odsouzené, ale i osoby obviněné, které čekají na rozsudek, a o chovance v detenčním ústavu. Údaje o vězňích se každý týden mění. Ke konci roku 2017 bylo ve věznicích dle měsíčního statistického hlášení Vězeňské služby 22 159 osob. Z toho bylo k tomuto datu celkem 20 514 vězňů mužů a 1 645 vězňů žen (Vězeňská služba, 2017, s. 2). Osob ve VTOS bylo k tomuto datu 20 271 (tamtéž).

Kapacita věznic v ČR je dle statistické ročenky 2017 Vězeňské služby zcela naplněna (Vězeňská služba, 2017, s. 50) Při ubytovací ploše 4m² na osobu byla všechna vězeňská zařízení využita na 106,30 %. Samotné věznice byly využity na 107,31 %. České vězeňství se dlouhodobě potýká s problematikou přeplněnosti věznic, jak uvádí studie Criminal Justice System in the Czech Republic (Karabec, Vlach, Hulmánková a kol., 2017, s. 96). Problematicou přeplněnosti věznic a prognóze do budoucna se také věnoval L. Dušek (2015) ve své studii. Prognózy ukazují, že největší koncentrace růstu odsouzených je ve věznicích mírnějšího typu. Tato studie, zpracovaná v roce 2015, odhadovala, že počet vězňů ve VTOS brzy přesáhne úroveň 20 000, ale zároveň počet odsouzených osob v nejbližších pěti letech nepřekročí stav z roku 2011, kdy odsouzených bylo 21 230. Obě prognózy se zatím potvrdily, kdy už v následujícím roce 2016 počet osob ve VTOS překročil hranici 20 000 (Vězeňská služba, 2016, s. 52), ale zároveň ani v současnosti nedosahuje stavu vězňů před amnestií v roce 2013. Důvodem přeplněnosti věznic může být fakt, že soudy

stále více ukládají nepodmíněné tresty a méně pachatelů je propuštěno před uplynutím trestu. Zpřísnil se i postih recidivy u frekventovaných trestných činů. Nárůst počtu vězněných osob v současné době má dále příčinu i v přeměně alternativních trestů na VTOS, v případě, že podmínky uloženého alternativního trestu nejsou dodržovány (Marešová a kol., 2016, s. 37).

Nedostatek vězeňské kapacity se dá řešit několika způsoby. Podle Duška existují především dvě řešení – stavba nových věznic a změny v trestní politice vedoucí ke snížení počtů vězňů (Dušek, 2015, s. 12). Dalším ze způsobů uvolnění kapacity českých věznic může být vyhlášení prezidentské amnestie, důraz na prevenci nebo ukládání alternativních trestů, ale také penitenciární a postpenitenciární péče (viz kapitola 1.5). Ačkoli v důsledku amnestie v roce 1990, kterou vyhlásil prezident Václav Havel, se kapacita českých věznic uvolnila, již v krátkém časovém období se opět naplnila. Ani rozsáhlá amnestie prezidenta Václava Klause v roce 2013, která se týkala cca 6 500 vězněných, a zastavila trestní stíhání desetitisícům obviněných, nepřinesla v delším časovém horizontu kapacitní uvolnění stávajících věznic. Více než polovina amnestovaných se v krátké době opět ve vězení ocitla za opakovanou trestnou činnost. V roce 2014 bylo z celkového počtu odsouzených 69 % recidivistů (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, str. 119). Proto se odborníci přiklánějí k tomu, že vyhlášení amnestií není efektivním nástrojem pro řešení situace (Díblíková a kol., 2017, s. 29, 36). Jeden z vhodnějších způsobů řešení stavu nedostatečné kapacity českých věznic může být penitenciární a postpenitenciární péče (viz kapitola 1.5), případně ukládání alternativních trestů.

Dle trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. (Česká republika, 2009), jde o následující alternativní tresty: § 60 domácí vězení, § 62 obecně prospěšné práce, § 66 propadnutí majetku, § 67 peněžitý trest, § 73 zákaz činnosti, § 75 zákaz pobytu, § 76 zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, § 78 ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, § 79 ztráta vojenské hodnosti, § 80 vyhoštění. Alternativní tresty mají výhody jak pro stát (např. snížení nákladů spojených s VTOS), tak z hlediska odsouzeného (např. možnost výdělečné činnosti, absence izolace v rámci VTOS). K trestu odnětí svobody se svou povahou omezení pohybu nejvíce přibližuje trest domácího vězení. Soud může tento trest uložit v určitých případech a za daných podmínek maximálně na 2 roky. Ze statistiky Vězeňské služby za prosinec 2017 vyplývá, že vězňů, kteří jsou odsouzeni na dobu odnětí svobody v rozsahu do dvou let, je značná část. Do jednoho roku je to cca 6 230 osob, do dvou let 4199 osob (Vězeňská služba, 2017, s. 4). Nejednalo by se tedy o pachatele odsouzené za zvlášť závažné trestné činy. Uložení tohoto trestu by znamenalo, že podstatná část odsouzených by mohla zůstat v domácím prostředí pod přísným režimem s elektronickým náramkem, který by monitoroval

každý jejich pohyb. Protože však dosud není vybrán ve výběrovém řízení účinný monitorovací systém, trest domácího vězení soudy ve větší míře zatím neukládají.

Tento trest by ale spolu s dalšími alternativními tresty přinesl velkou úsporu státních nákladů. Při normované kapacitě 4m² prostoru na osobu ve VTOS je dle údajů Vězeňské služby celkem denní náklad na jednoho vězně cca 1.200 Kč, přičemž vězněný sám by měl hradit měsíčně pouze náklady ve výši 1.500 Kč (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 135–136). Každý vězeň tedy stojí státní pokladnu denně nemalý finanční obnos, nehledě k tomu, že v současné době není dostatek vězeňského personálu, ať už jde o pracovníky přímé ostrahy nebo pracovníky penitenciární péče. Například při výše zmíněné možnosti ukládání trestu domácího vězení, by úspora nákladů byla cca 300 tisíc korun za rok na jednoho odsouzeného. Je to dáno především tím, že jedinec si sám zajišťuje ubytování, stravu, má také možnost vykonávat výdělečnou činnost, platí si zdravotní a sociální zabezpečení aj. (Ministerstvo spravedlnosti, 2018).

Pachatelé trestných činů podle výzkumu preferují trest domácího vězení před samotným uvězněním. Uvádějí, že nejvíce oceňují možnost být se svojí rodinou a přáteli, dále spánek ve vlastní posteli, nošení svého oblečení a možnost si do jisté míry naplnit volný čas podle svého. Zároveň vidí trest domácího vězení jako sankci, která dává větší šanci k znovuzařazení do společnosti a vedení sociálně přijatelného života (Staples, Decker, 2010, s. 4, 8). Výhodou trestu domácího vězení je bezpochyby možnost zastávání klasických společenských rolí. Odsouzení nepřicházejí o styk s rodinou, hlavně ženy mají možnost být se svými dětmi a zastávat roli matky. Další výhodou pro trestaného je možnost vykonávat výdělečnou činnost, jedinec tedy není vytržen z pracovního procesu a neprohlubují se jeho finanční dluhy spojené s pobytem ve vězení. Navíc při uložení trestu domácího vězení se eliminují negativní vlivy spojené s uvězněním, kdy jedinec ve VTOS může přebírat negativní návyky od ostatních, zároveň ztrácí pracovní návyky a přehled o aktuálním dění ve světě.

V roce 2016 bylo uloženo 169 trestů domácího vězení. To je od roku 2010 druhý nejmenší počet. V současné době se trest domácího vězení potýká s problémem účinné kontroly, kdy absentuje monitorovací systém. Trest je podmíněn vykonáváním dohledu probačního pracovníka. Další překážkou, se kterou se alternativní trest potýká, je povinnost vyžádat si stanovisko od probačního pracovníka při jeho ukládání. Zároveň došlo i k určitým úpravám, kdy při nedodržení tohoto trestu už nemůže být alternativní trest znovu uložen. Tyto všechny faktory značně ovlivňují četnost ukládání alternativního trestu domácího vězení. Změny v trestním právu, v personálních

možnostech a celková ekonomická situace mohou mít vliv na ukládání dalších alternativních trestů. Například trest obecně prospěšných prací zaznamenal pokles v četnosti ukládání, za čímž může stát i nízká nezaměstnanost a nezájem ze strany poskytovatelů obecně prospěšných prací v regionech. Systém ukládání alternativních sankcí je citlivý systém, který reaguje na změny v legislativě, ale také na ostatní související faktory (Diblíková a kol., 2017, s. 65–75).

1.5 Penitenciární a postpenitenciární péče

Pokud už je trest odnětí svobody uložen, neměl by být pouhou sankcí uvěznění. Měl by vést vězněného ke změně svého chování tak, aby jedinec byl schopný se opětovně zařadit do společnosti, a tím i předcházet možnému recidivnímu chování. Penitenciární péčí se rozumí veškerá činnost, kterou vykonávají zaměstnanci Vězeňské služby s vězněnými osobami během VTOS a je zacílena k jejich nápravě (Bělík, Hoferková, Kraus a kol., 2017, s. 63). Díky svému resocializačnímu (viz. kapitola 2) a nápravnému působení, je penitenciární péče vhodným způsobem, který vede ke snížení přeplněnosti věznic. Je zřejmé, že pouhý trest odnětí svobody pouze blokuje nežádoucí chování, ale nevytváří k němu vhodnou alternativu. Proto je potřeba vytvářet pozitivní motivaci ke změně chování vězněných, kteří mívají často kladný sebeobraz, i přes to, že jejich chování společnost odmítá (Černíková, Firstová a kol., 2016, s. 47). Penitenciární systém se zabývá zaměstnáváním vězňů, vzděláváním vězňů, odbornou sociálně-psychologickou a pedagogickou diagnostikou, volnočasovými aktivitami vězněných, sociálně výchovnými aktivitami, poradenstvím a extramurálními programy – příprava na pobyt na svobodě (tamtéž, s. 9–10). Protože penitenciární péče může pozitivně ovlivnit budoucí chování vězněného po jeho propuštění, jedná se tedy o její dlouhodobější dopad na jedince. Je nezbytné, aby na penitenciární péči navazovala následná postpenitenciární péče – jako pomoc a opora propuštěným při návratu do života na svobodě. Postpenitenciární péčí se rozumí sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením nebo VTOS. Hlavním cílem je následná prevence recidivní trestné činnosti. (Černíková a kol., 2008, s. 213). Jde o pomoc v oblasti návratu k rodině, hledání zaměstnání, řešení problémů případné zadluženosti a omezení možných dopadů prizonizace – „...*souhrnné označení všech negativních jevů, které působí na odsouzené v průběhu výkonu trestu odnětí svobody*“, (Mařádek, 2005, s. 74).

2 Vzdělávání vězňů

Vzdělávání vězňů hraje důležitou roli ve snaze omezit negativní vlivy spojené s pobytem ve vězení. Zároveň jde o efektivní způsob snížení recidivy, která v České republice dosahuje až 70 %. Jedním z hlavních cílů Koncepce vězeňství do roku 2025 je snížit tuto míru zhruba o 20 % (Ministerstvo spravedlnosti, 2016). Pozitivním dopadem vzdělávání vězňů jakožto nástrojem snížení recidivy se zabývalo mnoho studií. Například podle rozsáhlé studie, probíhající v USA v letech 1980 až 2011, se ukázalo, že jakákoli účast vězňů na vzdělávání zajistila až o 43 % nižší opětovný návrat do vězení (Davis a kol., 2013, s. 15). Vacca (2004) ve svém článku čerpá ze studií probíhajících v 90. letech, které ukazují, že vzdělávání má na míru recidivy značný vliv. Z vlastních zkušeností uvádí, že v průběhu jeho působení ve čtyřletém vzdělávacím programu pro vězně se jich většina, která kurz absolvovala, po propuštění do vězení už nevrátila. Dle jeho závěru nápravné vzdělávací programy tak ročně šetří miliony dolarů (Vacca, 2004, s. 299). Studie, zaměřující se na recidivu žen ve Spojených státech, dává do souvislosti široké vzdělávací možnosti Wyomingské ženské věznice (WWC) s nízkou mírou recidivy. Na rozdíl od celostátní ženské recidivy, která ve Spojených státech dosahuje 43,3 %, ve WWC je to pouze 26 % (Brock, 2017, s. 34).

Snížení recidivy však není jediný důvod, proč vězně vzdělávat. V průběhu vzdělávacích aktivit si vězni osvojují sociální a pracovní návyky, učí se disciplíně, vykonávají činnosti, které by měly působit na pozitivní změnu životního stylu a chování po propuštění z vězení. Koncepce vězeňství do roku 2025 zmiňuje vzdělávání jako jeden z nejúčinnějších a nejdůležitějších resocializačních nástrojů (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 22). Resocializací se „rozumí návrat ke společensky přijatelnému způsobu chování u lidí, kteří se od něj odchýlili“ (Matoušek, 2013, s. 183). Pro odsouzené může být šancí, jak se po propuštění vrátit do společnosti, pracovního kolektivu, možností jak se vrátit na trh práce a zabezpečit rodinu. Proces vzdělávání formuje osobnost člověka, v tomto smyslu můžeme hovořit o reedukaci, tedy o převýchově, směřující k nápravě „(...)sociálně neuspokojivých výsledků dosavadního utváření osobnosti“ (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017, s. 74). Jedinec vzděláváním může nejenom získat šanci na nový začátek po propuštění z vězení, ale také nové postoje, hodnoty, může docházet k sebepoznání a někdy také k vytvoření si pozitivního vztahu sám k sobě. Vzdělávání ve VTOS by nemělo vést jen k celkové nápravě pachatelů trestných činů, ale také k smysluplnému využití jejich času během pobytu ve vězení.

Vzdělávání vězňů je specifické, protože jde o lidi z různých sociálních vrstev, odlišných

věkem, dosaženým vzděláním, dobou odnětí svobody, charakterem trestné činnosti i motivací. Důvody, proč se vězni vzdělávají, se podrobněji zabývá kapitola 3.3. Vzdělávání vězňů je obsažené v programu zacházení (viz kapitola 2.2), ale jeho realizace je individuální. Závisí na možnostech organizačních jednotek Vězeňské služby a na nabídce od soukromých externích subjektů, které jsou zároveň spojeny s příležitostí zaměstnávání. Specifické pro vzdělávání osob ve VTOS je i omezení volného pobytu. To představuje určitou bariéru v plánování vzdělávacích aktivit. Výhodou je, pokud vzdělávací aktivity mohou být realizovány přímo ve vězeňském areálu, kdy odpadají náklady na dopravu vězněných osob a jejich potřebnou kontrolu. Proto i z finančního hlediska je v zájmu společnosti investovat do efektivního vzdělávání osob ve VTOS, především u prvovězněných a mladistvých, kdy je možné na pachatele nejvíce působit a snažit se o jejich nápravu. Jak dokládají Biedermanová a Petras (2011, s. 24), vzdělávání u mladistvých a prvně trestaných je vnímáno velmi pozitivně. Je na místě si připomenout, že snahy o nápravu zločinců prostřednictvím vzdělávání nejsou záležitostí pouze posledních let.

2.1 Počátky vzdělávání vězněných osob

Počátky realizace nápravy zločinců prostřednictvím vzdělávání se datují již od 16. století. Vznikají ústavy zaměřené na mladistvé provinilce. Výchova vězňů k jejich nápravě spočívala z větší části v zaměstnávání, pokud jde o vzdělávání, jednalo se o čtení, psaní a počítání. Ve druhé polovině 18. století schválil anglický parlament zákon, kde je jako jedna ze základních zásad uvedena potřeba zavést pravidelnou výuku ve vězení. Návrh zákona vypracoval Angličan John Howard po zkoumání vězeňských podmínek. V habsburské monarchii se první instituce, ve kterých bylo vězeňství spojeno se vzděláváním, objevují na přelomu 17. a 18. stol. (Zahnaš, 2005, s. 3).

Na území českých zemí se o systematický rozvoj vzdělávání vězněných nejvíce zasloužil páter František Josef Řezáč (1819–1879), který je dnes pokládán za významného reformátora a nejvýznamnější osobnost českého vězeňství 19. století. Jako vězeňský kaplan a pedagog přišel do Svatováclavské věznice roku 1847. Byl hlavním autorem vyučovacího plánu pro nově organizovanou školu v trestnici. Jím vypracovaný plán byl přijat, schválen a realizován. Podle něj se vězňům rozšířilo nejen vyučování náboženských mravů, ale i základní školení. Zvýšil se také počet učitelů ve věznici a byl systematizován jejich plat. Je zajímavé, že vedle zřizování dalších učeben, fungovala ve věznici již i knihovna. Řezáčův spis *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců* je považován za první česky psané penologické dílo. Bylo vydáno roku 1852 (Kýr, 1995, s. 2, Zahnaš, 2005, s. 10). Řezáč odmítal

názor, že vězení je pro pachatele trestného činu pouze nástrojem pomsty společnosti. Byl přesvědčen, že předcházet trestným činům a nápravě zločinců lze jejich výchovou a vzděláním. Psal o příčinách zločinnosti, za které považoval především nízký stupeň vzdělání pachatelů, jejich poměry rodinné, občanské, církevní a státní. Uvažoval i o osobnosti pachatele, jako o vnitřní příčině spáchání trestného činu. Hodnotil systém trestů a uvažoval i nad alternativními tresty. Zvláště v kapitole *Myšlenka o zdárnějším trestání a polepšování provinilců a zločinců* zmiňuje, aby menší provinilci byli propuštěni z vězení a svůj trest si odbyvali před tváří občanů (Řezáč, 1852, s. 53). Tento návrh by dle mého názoru v dnešních podmínkách odpovídal veřejně prospěšné práci nebo domácímu vězení. V doslovu k reprintu Řezáčovy knihy po 143 letech v roce 1995 doc. Dr. Uhlík přibližuje nejen osobu pátera Řezáče, jako velmi vzdělaného člověka, který studoval filosofii a teologii, ale i vlastence, který byl blízkým přítelem K. H. Borovského. Řezáč založil časopis *Škola a život*, byl členem pražského obecního zastupitelstva, poslancem zemského sněmu, ale především se zajímal o humanizaci vězeňství. Podnikl studijní cestu po rakouských věznicích. Následně na základě svých poznatků napsal druhou knihu o pedagogické problematice ve vězeňství a o uplatňování podmínek výchovy, které by vedly k trvalému výchovnému ovlivňování vězňů. Poslední Řezáčova kniha *Obecná pedagogika* zůstala nedokončena (Uhlík, s. 1–11). Podle Řezáčem vypracovaného vyučovacího plánu se ve druhé polovině 19. století řídily i další vznikající trestní ústavy na území českých zemí. Kromě duchovních, kteří vyučovali náboženství a vedli vězně k tomu, aby si uvědomili svou vinu, snažili se o smíření s Bohem a o své polepšení, byli ve věznicích zaměstnáni i učitelé literární výuky. Vyučovali jak v německém, tak v českém jazyce, a odpovídali také za vězeňskou knihovnu.

V první polovině 20. století nedošlo ve vzdělávání vězňů k podstatným změnám a pokračovalo se v zavedeném systému vzdělávání z rakouské monarchie. V druhé polovině 20. století se snaha o nápravu vězňů prostřednictvím vzdělávání stává spíše marginální záležitostí. Důraz je kladen na pracovní využití vězňů. Pokud docházelo k nějakému vzdělávání, bylo zaměřeno k zaškolení pro lepší výkon v nařízené práci (Zahnaš, 2005, s. 4). Změny v názorech na význam vzdělávání vězňů v českém vězeňství nastávají až v 90. letech minulého století.

2.2 Současná legislativa upravující vzdělávání vězněných osob v České republice

Právo na vzdělání je v ČR jedním ze základních práv a je ustanoveno v Listině základních práv a svobod. Právo vzdělávat se i během VTOS je ukotveno zákonem a je obsaženo i v dalších

významných dokumentech. Zákon č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999, § 34) přesně stanovuje že: „*odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se obvykle umožní, aby získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci.*“ Vzdělání je také obsaženo v programu zacházení, dle vyhlášky č. 345/1999, *kteřou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999, § 36). Program zacházení je plán komplexního působení na osoby ve VTOS, kdy hlavním cílem je vytvářet předpoklady pro vedení řádného života po propuštění z vězení, k přijetí odpovědnosti za své jednání a slouží k naplnění samotného účelu trestu (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 42, Vězeňská služba, 2018). Program zacházení se člení na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Dalším významným legislativním dokumentem, který se zabývá vzděláváním vězňů, je nařízení Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 1/2007, *kterým se zřizuje škola pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody* (Ministerstvo spravedlnosti, 2007), a které navazuje na Zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (Česká republika, 2004), konkrétně na § 172 o zřizování škol a školských zařízení pro osoby ve VTOS. O potřebě investice do vzdělávání vězňů a kvalitního vzdělávacího managementu hovoří i Koncepce vězeňství do roku 2025 (Ministerstvo spravedlnosti, 2016). Mezi její strategické cíle patří zajištění funkčního vzdělávacího systému, který má návaznost na zaměstnávání vězňů, a zároveň má přesah do období po skončení VTOS.

Nadnárodní rámec vzdělávání vězňů je obsažen v EVP, podle kterých vězeňské ústavy musí usilovat o přístup vězňů ke vzdělávacím programům, s prioritou vzdělávat vězně negramotné, se základním vzděláním a bez odborného vzdělání (Rada Evropy, 2006, s. 13). Dalším významným nadnárodním dokumentem, zabývajícím se vzděláváním vězňů, jsou Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, vydaná už v roce 1958 (OSN). Uvádějí, podobně jako EVP, povinnost vzdělávat negramotné, a zmiňují i to, že by věznice měly zajistit možnosti náboženské výuky během VTOS.

2.3 Možnosti vzdělávání osob ve VTOS v České republice

V dnešní rychle měnící se době je stále více potřeba neustálého doplňování vědomostí a přizpůsobování se aktuálnímu dění. Celoživotní učení se tak stává nedílnou součástí lidského života. „*Vzdělávání je dlouhodobým a systematickým procesem, součástí celoživotního proces*

poznávání...“(Tureckiová, 2009, s. 71). To platí samozřejmě i během VTOS. Než se práce bude zabývat konkrétním vzděláváním vězněných osob, bude vyjasněno, jaké druhy učení můžeme rozlišit pod pojmem celoživotní učení.

Celoživotní učení zahrnuje:

a) formální vzdělávání

Formální vzdělávání je zajišťováno formálními vzdělávacími institucemi, kdy výstupem je celospolečensky uznaný certifikát, potvrzující dosažený stupeň vzdělání. Způsoby hodnocení, obsah, prostředky a cíle jsou u formálního vzdělávání legislativně vymezeny. Jednotlivé stupně formálního vzdělávání na sebe navazují, přičemž mohou být určeny buď celé populaci, jako je povinné základní vzdělání, nebo vybraným skupinám, například vysokoškolské vzdělávání (Palán, 2002, s. 65).

b) neformální vzdělávání

Neformální vzdělávání se zaměřuje na rozvoj dovedností, znalostí a schopností. Je realizováno v soukromých institucích, v zařízeních zaměstnavatelů, ve školských zařízeních, nestátních neziskových organizacích, v knihovnách a dalších organizacích. Nutná je účast proškoleného vedoucího, lektora, trenéra nebo učitele (Ministerstvo školství, 2014, s. 6–7).

c) informální učení

Informální učení je procesem jak spontánního, tak i záměrného získávání dovedností, znalostí a schopností v rámci domácího i pracovního prostředí, v rámci volného času či každodenních zkušeností (Palán, 2002, s. 83). *„Informální učení na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání není organizované a institucionálně koordinované, zpravidla má nesystematickou povahu a postrádá formující vliv učitele,“* (Ministerstvo školství, 2014, s. 6–7).

V následující kapitole se zabývám tím, jak jsou jednotlivé druhy vzdělávání realizovány v rámci vzdělávání osob ve VTOS. Protože se jedná o vzdělávání dospělých, je potřeba zpřesnit, co do této oblasti patří.

Systém vzdělávání dospělých dělíme na (Šerák, 2009, s. 20):

- formální vzdělávání
- další vzdělávání – zahrnující občanské, další profesní (kvalifikační, rekvalifikační, normativní) a zájmové vzdělávání

2.3.1 Formální vzdělávání dospělých v rámci VTOS

Formální vzdělávání dospělých v rámci VTOS znamená účast na vzdělávání v rámci formálních institucí. Výsledkem formálního vzdělávání je základní, středoškolské, vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 24). Podle Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání Organizací spojených národů (OSN) dělíme vzdělávání na primární, sekundární a terciární dle dosažené úrovně (Český statistický úřad, 2014, Ministerstvo školství, 2016, s. 25). Primární představuje dokončení základního vzdělávání a odstranění negramotnosti. Protože Vězeňská služba nemá akreditaci pro výuku v rozsahu základní školy, spolupracuje se školami, kdy je sestaven pro každého vězněného individuální plán. Výuka je realizována v prostorách věznice s externími učiteli, ale školy dle vyjádření Vězeňské služby nejsou často ochotny spolupracovat (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 25–26). Nejčastěji je v rámci formálního vzdělávání zajišťováno sekundární vzdělávání. Ministerstvo spravedlnosti zřídilo pro tyto účely Střední odborné učiliště (SOU) Vězeňské služby ČR dle nařízení č. 1/2007 (Ministerstvo spravedlnosti, 2007). SOU má v některých věznicích zřízena vzdělávací střediska. Jedná se o pobočky v Heřmanicích, Pardubicích, Plzni, Rýnovicích, Světlé nad Sázavou, Valdicích, Všehrdech, Kuřimi a Stráži pod Ralskem. SOU nabízí doplnění sekundárního vzdělávání v rámci dvouletých a tříletých učebních oborů. (Ministerstvo spravedlnosti, 2016). Pro muže bylo v období 2017/2018 nabízeno 5 učebních oborů – elektrotechnické a strojně montážní práce, obráběč kovů, dřevařská výroba, strojírenská práce a práce ve stravování. Pro ženy šlo v období 2017/2018 o dva učební obory – šití prádla a provozní služby (Vězeňská služba, 2018). V průběhu VTOS je možné získat terciární stupeň vzdělávání na vyšších odborných i vysokých školách. Sekundární a terciární vzdělávání je umožňováno v individuálních případech, kdy se přihlíží k délce trestu a osobnostním předpokladům odsouzeného (Biedermanová, Petras, 2011, s. 22). Pokud odsouzený dokončí studium v rámci formálního vzdělávání, nesmí být z dokladu o vzdělání patrné, že ho bylo dosaženo ve VTOS. V případě nedokončení studia má odsouzený právo i po propuštění studium dokončit v příslušné škole (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 26). K motivaci odsouzených k formálnímu vzdělání může přispívat i fakt, že v případě, kdy jsou odsouzení zařazeni do denní formy studia „(...) jsou ze zákona posuzováni jako odsouzení zařazení do práce, v souladu s požadavkem čl. 28.4 Evropských vězeňských pravidel,“ (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 26).

2.3.2 Neformální vzdělávání dospělých v rámci VTOS

Neformální vzdělávání dospělých v rámci VTOS se zaměřuje na rozvoj dovedností, znalostí

a schopností mimo formální vzdělávací systém – „*nevede k získání formálního stupně vzdělání*“,“ (Palán, 2008, s. 101). V rámci vzdělávání dospělých ve vězení zahrnuje občanské, další profesní a zájmové vzdělávání. Může být realizováno SOU, Vězeňskou službou, Ministerstvem spravedlnosti, ale i soukromými externími subjekty. Jedná se o nejrozličnější akreditované i neakreditované kurzy, přednášky a zájmové kroužky. „*Neformální vzdělávání probíhá v rámci programu zacházení a může se například jednat o všeobecné vzdělávací kurzy, odborné kurzy, rekvalifikační kurzy, specializační kurzy atd.*“,“ (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 24) Cílem je především získání nových dovedností a znalostí, ale také úspěšné znovuzařazení do společnosti a na trh práce po propuštění z vězení. Ministerstvo spravedlnosti v rámci projektu otevřené věznice připravuje pro odsouzené kurzy finanční gramotnosti, právního minima nebo práce na PC (Ministerstvo spravedlnosti, 2017). SOU zajišťuje především další profesní a zájmové vzdělávání. Pro muže je nabídka zaměřena převážně na další profesní vzdělávání kvalifikační či rekvalifikační (svářeč, zedník, zámečník). Pro ženy je nabídka vzdělávání zaměřena spíše na zájmové kurzy, např. keramika nebo anglický jazyk (Vězeňská služba, 2017). Odloučená vzdělávací střediska SOU nalezneme v 9 věznicích po České republice, kdy odsouzeným nabízí možnost vzdělávat se v rámci vězeňského areálu. Odpadají tím náklady spojené s dopravou a s ostrahou vězňů. Vzdělávací kurzy organizované SOU spadají pod kontrolní činnost Generálního ředitelství Vězeňské služby. Kontrolu nad kurzy pořádanými soukromými subjekty vykonává Česká školní inspekce. Pokud je výstupem kurzu osvědčení či certifikát, nesmí být ani v jednom případě zřejmé, že byl získán ve VTOS (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 26–27). Konkrétním možností a průběhu neformálního vzdělávání je věnována kapitola 4 Současné možnosti vzdělávání žen ve VTOS v České republice.

2.3.3 Informální učení dospělých v rámci VTOS

Informální učení je proces, kdy dochází k získání nových znalostí, dovedností a postojů bez přítomnosti odborného lektora, učitele či trenéra. Jde o proces, kdy se jedinec učí sám záměrně i nezáměrně. Ve VTOS informální učení probíhá v rámci programu zacházení i ve volném čase odsouzených. Dle vyhlášky č. 345/1999 Sb., *kteřou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999, § 40) je Vězeňskou službou ze zákona podporováno informální učení se v možnosti využívat vězeňskou knihovnu, odebírat denní tisk, sledovat rozhlas a televizi, případně se podílet na vydávání vlastního časopisu odsouzených. Vězeňská služba dále realizuje program zacházení (viz kapitola 2.2), kdy stanovuje volnočasové aktivity, pracovní aktivity, vzdělávací aktivity a utváření vztahu s okolím. Informální učení tak může probíhat i v rámci každodenního sociálního kontaktu, vykonávání denních a pracovních činností ve věznicích, kdy se odsouzení

například učí disciplíně, získávají pracovní návyky, nové postoje a hodnoty. Právě změna postojů a hodnot, důraz na disciplínu a řád jsou pro osoby ve VTOS nesmírně důležité, proto by se na význam a podporu informálního učení i v prostředí vězení nemělo zapomínat. Právě zde může hrát velký význam i učení se od dalších spoluvězňů, kdy jedinec se musí přizpůsobit určitému kolektivu lidí, se kterými se po delší čas setkává na uzavřeném místě. V rámci adaptace na nové prostředí se odsouzený učí novým návykům a řádu. Naplnění informálního učení je velmi individuální. Vězeňská služba může vytvářet vhodné podmínky pro další rozvoj odsouzených v rámci informálního učení, které je ale závislé i na přístupu jedince. Důraz je kladen na výchovné aktivity, optimalizaci vztahu k sobě i druhým, sebepoznání, sebehodnocení, vyjasnění si cílů a hodnot. Například ve Věznici Ruzyně se klade důraz i na poskytnutí cizojazyčné literatury, novin, slovníků. Věznice Brno umožňuje využívat společenské místnosti, posilovnu, odsouzení mají možnost se starat o zahradu v prostorách vězení apod. (Vězeňská služba, 2018). V rámci vykonávání různých činností programu zacházení se vězněné osoby mohou učit novým dovednostem a prohlubovat si nové znalosti, zároveň ale proces informálního učení nemusí být vždy pozitivní. Například pokud se jedná o přejímání špatných postojů a chování od spoluvězňů. Na rozdíl od předchozích způsobů vzdělávání, proces informálního učení probíhá po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody.

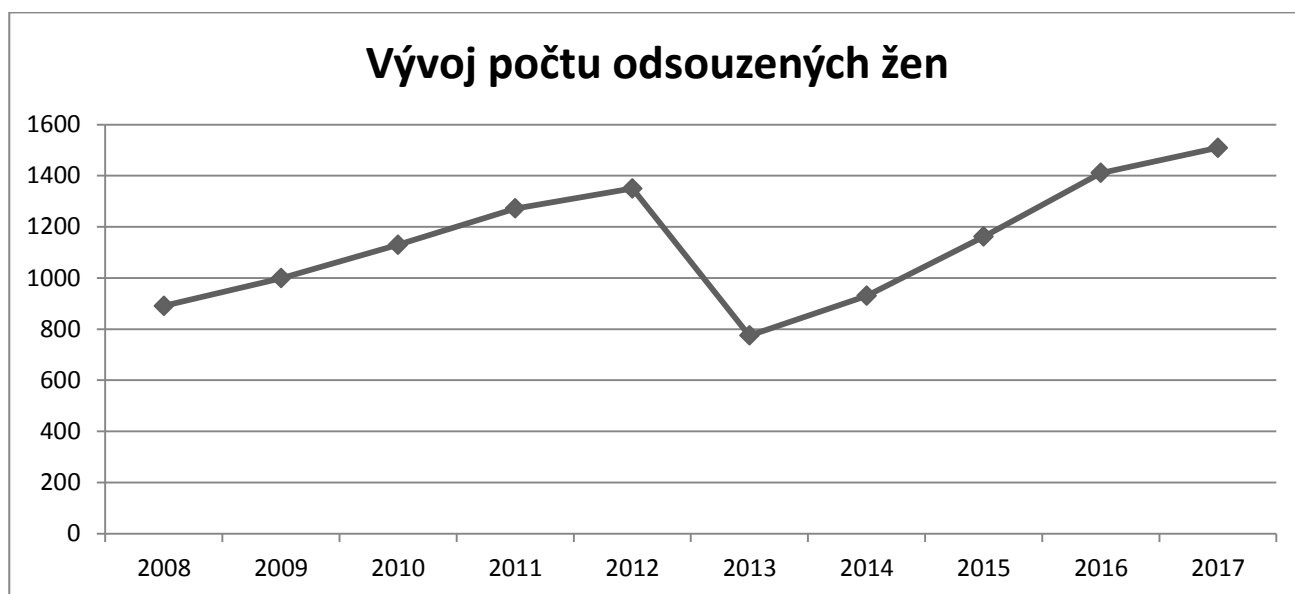
3 Vzdělávání žen ve VTOS

Následující kapitola je zaměřena, v souladu s hlavním tématem práce, na vzdělávání odsouzených žen. Ty sice představují celosvětově pouze 5–10 % vězněných osob, ale současným světovým trendem v této oblasti je snaha odlišit zacházení s vězněnými ženami od celkové vězeňské populace (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 45). Jak uvádí Coyle (2006, s. 66–67) vězení i vězeňský systém jsou většinou organizovány z mužského pohledu, zároveň i převážná část vězeňského personálu jsou muži. Skutečnost, že systém vězeňství je orientován převážně na muže, přináší v nabídce vzdělávání pro vězněné ženy určité nevýhody. Sestavit nabídku vhodných vzdělávacích aktivit pro ženy ve VTOS není jednoduché. Je samozřejmé, že nabídka vzdělávání ve VTOS se musí odvíjet od organizačních možností jednotlivých vězeňských zařízení, počtu odsouzených žen a dalších souvisejících faktorů. Zájem o vzdělávání žen ve VTOS totiž neovlivňuje pouze sociální zázemí a postavení pachatelek před spácháním trestného činu, ale v době uvěznění je to především jejich věk, dosažené původní vzdělání a délka výkonu trestu. Tyto faktory v jisté míře ovlivnily nejen jejich trestnou činnost, ale mají vliv i na to, zda budou mít ženy o vzdělávání ve VTOS zájem. Současnému stavu žen ve VTOS se věnuji v dalších kapitolách.

3.1 Odsouzené ženy ve VTOS

Ženami jako pachatelkami trestné činnosti se kriminologie zabývá v menší míře, více se věnuje ženám jako obětím trestné činnosti. Celosvětově se jen málo empirických studií zabývá speciálně kriminalitou žen. V rámci České republiky je to především Institut kriminologie a sociální prevence, jako vydavatel odborných studií s touto tematikou. Lze zmínit například studii Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti (Blatníková, Netík, 2007) nebo studii Ženská delikvence z roku 2004 od Urbanové a Večeři. Problematice žen jako pachatelek trestné činnosti se věnuje například i výzkum prvovězněných žen z roku 2009 od Marešové, Kotulana a Martinkové. Aktuální přehled o ženách ve VTOS je dostupný z údajů Vězeňské služby ČR. Získaná data ukazují, že ačkoli ženy ve VTOS představují sice menšinu (z celkového počtu odsouzených osob ve VTOS pro rok 2017 je to něco málo přes 7 %), jejich trestná činnost vzrůstá. Pro představu vývoje počtu odsouzených žen poslouží níže uvedený graf, kdy, až na zmíněnou amnestii z roku 2013, počty odsouzených žen neustále narůstají. Informace o počtech žen ve VTOS jsou zpracovány ze Statistické ročenky Vězeňské služby České republiky pro rok 2017.

Graf 1 Vývoj počtu žen ve VTOS v ČR za posledních 10 let

(Vězeňská služba, 2017, s. 121, zpracování Strouhalová)

Ke konci roku 2017 bylo odsouzených žen ve VTOS 1510 (Vězeňská služba, 2017, s. 49). Ženy jsou nejčastěji umísťovány do 4 vězeňských zařízení a to: Věznice Světlá nad Sázavou, Věznice Opava, Věznice Nové Sedlo (v současnosti již pouze do pobočky Drahonice), Věznice Ruzyně (pobočky Velké Přílepy a Řepy). V ostatních zařízeních je počet žen velmi nízký (viz tabulka 1), proto se práce zaměřuje na čtyři výše zmíněné věznice.

Tabulka 1 Počty vězněných odsouzených žen k 31. 12. 2017

Organizační jednotka	Počet odsouzených žen
Brno	15
České Budějovice	16
Hradec Králové	12
Liberec	3
Litoměřice	13
Nové Sedlo (Drahonice)	68
Olomouc	4
Opava	236
Ostrava	29
Ostrov	5
Plzeň	8
Praha Pankrác	11

Praha (Řepy, Velké Přílepy)	216
Světlá nad Sázavou	856
Teplice	18

(Vězeňská služba, 2017, s. 49, zpracování Strouhalová)

Odsouzené ženy nepáchají tak často závažné kriminální činy jako muži. Jak uvádí Blatníková a Netík (2007, s. 38–39), ženy jsou nejčastěji pachatelkami méně závažné majetkové trestné činnosti, především krádeží. Nejsou to jenom krádeže na ulici, v dopravních prostředcích, ale také v bytech a v různých objektech. Častými případy jsou také podvody, při kterých ženy mohou využít věrohodnějšího působení na oběť než muži, a to zvláště pokud jde o oběť staršího věku. Jedním z nejčastějších deliktů je úvěrový podvod, kdy ženy použijí získané finanční prostředky nejen pro sebe, ale i pro uspokojení potřeb osob z nejbližšího okolí – děti, manžel, partner. Za rok 2017 (Vězeňská služba, 2017, s. 98) z celkového počtu 1 915 spáchaných trestných činů ženami, se v 651 případech jednalo právě o krádež, dále pak o trestný čin podvodu (210), neoprávněné držení platební karty (186) a maření úředního rozhodnutí (141). U žen jako pachatelek je celkově menší výskyt skupinové kriminality. Pokud se jedná o trestné činy majetkové povahy organizované skupinou, jsou ženy v pozicích spolupachatelek a pomocnic mužů. V případě nejzávažnějších zločinů, jako je zabití a vražda, jde často o čin v afektu, např. v důsledku dlouhodobého týrání ženy, ochrana vlastních dětí apod.

„Specifickou oblastí kriminality žen v České republice zůstává skupina trestných činů, související s rodinnou rolí ženy a selhávání v ní – zanedbání, týrání svěřené osoby, ublížení na zdraví a násilí v interrodinných vztazích apod. Z této, pro individuální i společenské důsledky, velmi závažné podoby kriminality žen se však oficiálně zjistí jen část, a sice ta nejzávažnější. Je možné předpokládat, že značná část deviantního chování méně závažné povahy zůstává skrytá za zdmi domácností a rodin,“ (Blatníková, Netík, 2007, s. 39).

Přehled o současném nejvyšším dosaženém vzdělání odsouzených žen ve VTOS přináší následující tabulka.

Tabulka 2 Počty žen ve VTOS dle dosaženého vzdělání k 31. 12. 2017

Dosažené vzdělání	Počet
neuvedeno	7
zvláštní škola	46
bez vzdělání	8

nedokončené základní	33
základní	787
vyučení a středoškolské bez maturity	359
vyučení a středoškolské s maturitou	248
vyšší odborné a vysokoškolské	32

(údaje Vězeňská služba, 2017, s. 93, zpracování Strouhalová)

Stejně tak jako u mužů, ve VTOS dlouhodobě nalezneme nejvíce žen s ukončeným základním vzděláním, velký počet tvoří i vyučené ženy bez maturity. Jedná se tedy převážně o vězeňkyně bez kvalifikace, nebo s nižším vzděláním. Názory, zda úroveň vzdělání hraje roli v míře spáchané kriminality, je rozdílný. U žen tento vztah není úplně jednoduché určit. Existují názory, že vzdělání nepřímo může úroveň kriminality ovlivnit. Kriminalita žen má totiž mnohem osobnější charakter. Rodinné důvody a nefungující sociální vztahy jsou často faktorem pro páchaní trestné činnosti. Vzdělání, jak uvádí studie *The Effect of Education and School Quality on Female Crime*, může ovlivňovat právě to, zda žena naváže kvalitní sociální vazby, zda bude vdaná, bude mít děti aj. (Cano-Urbina, Lochner, 2017). U nás dává do souvislosti nižší mentální schopnosti, jako jeden z faktorů kriminální recidivy, i Kováčiková ve své studii z roku 1981 (Blatníková, Netík, 2007 s. 26).

Ženy se celkově mnohem více bojí odhalení i následné sankce (Jurášková, 2016, s. 30), ovšem je zřejmé, že nižší informovanost o závažnosti trestných činů, menší zodpovědnost a emoční inteligence může být důvodem, že mezi pachatelkami trestných činů převažují ženy s nižším vzděláním. Jejich trestná činnost pravděpodobně vzniká z aktuálního uspokojování potřeb, například drobnější krádeže. Ženy s nižším vzděláním mohou být také obětí promyšlených trestných činů, kdy ony samy jsou spíše spolupachatelkami. Často jsou do trestné činnosti vztaženy i nevědomě.

Tabulka 3 Počty žen ve VTOS dle věkového složení k 31. 12. 2017.

Věk	Počet
17 až nedovršených 30 let	351
30 až nedovršených 40 let	526
40 až nedovršených 50 let	401
50 až nedovršených 60 let	183
60 až nedovršených 70 let	43

70 a více let	6
---------------	---

(údaje Vězeňská služba, 2017, s. 90, zpracování Strouhalová)

Ženy páchají trestnou činnost především v mladším a středním věku, oproti mužům je ale mnohem méně mladistvých pachatelek. To můžeme vysvětlit jiným zaměřením dívek v tomto věku. Jsou opatrnější a nemají takovou potřebu riskovat. Ve společnosti mají přirozeně mladistvé dívky větší kontrolu a ochranu než muži (Blatníková, Netík, 2007 s. 32). Mladší ženy také více páchají trestné činy, které jsou společností vnímány jako typicky ženské, například související s prostitucí. Závažnějších trestných činů se ženy dopouštějí převážně ve středním věku (tamtéž, s. 34).

Tak jako se liší trestná činnost žen od mužů, jiné je i jejich prožívání pobytu ve vězení. Carlen a Worall (2004, s. 41) zmiňují, že ženy mají mnohem větší problém s dodržováním disciplíny ve vězení. Hovoří i o špatném působení vězení na psychiku žen (tamtéž, s. 61). Uvádí se, že až 63 % žen ve vězení trpí depresemi, u mužů je výskyt depresí dvakrát nižší (Prison Reform Trust, 2017). To, že ženy prožívají uvěznění mnohem náročněji než muži, více trpí citovými traumaty a depresemi, uvádí i Jurášková (2016, s. 31) v článku časopisu České vězeňství.

Ve vězení se setkáváme s ženami z různého sociálního prostředí, s odlišným vzděláním, zkušenostmi a návyky. Jejich vzájemné soužití ve zcela jiném prostředí, které si dobrovolně nevybraly, a tudíž ho nemohou opustit, přináší potřebu nutné adaptace. V podmínkách vězení to ovšem není lehké. Uvěznění s sebou nese mnoho negativních vlivů, které na jedince působí. Na celkový negativní dopad pobytu ve vězení upozorňuje i Thomas Mathiesen, norský sociolog práva (Rieger, 2009, s. 23): „*Věznice po celou svou historii lidi ve skutečnosti nikdy nenapravila. Nikdy nevedla k návratu ke způsobilosti.*“ Filozof Michael Foucault, který mimo jiné napsal knihu *Dohlížet a trestat*, hovoří v jednom rozhovoru pro New York Times o vězení jako o místě s přísnou regulací prostoru a času, kdy vězeň je neustále sledován, a kdy je kontrolován veškerý jeho pohyb (Droit, 1998). Pro vězně to představuje nový systém s velkou mírou stresu a kontroly.

Jak uvádí studie Davida A. Warda a Gene G. Kassebauma z roku 1965, pro ženy, na rozdíl od mužů, je důležité jejich sociální postavení v rodině a komunitě. Velmi důležité jsou pro ně i emoční vztahy (Nedbálková, 2003, s. 473). Proti mužům se proto ženy během VTOS více orientují na vytváření vztahů (tamtéž, s. 474). Při snaze zapadnout do nového sociálního prostředí mohou přejímat nevhodné postoje a chování ostatních vězeňkyň. U některých žen dochází ke ztrátě pracovních návyků a někdy i k negativnímu vnímání okolního světa. Především u dlouhodobějších trestů se

může jednat o celkovou demotivaci odsouzené a změnu její osobnosti, kdy se už nedokáže znovu zařadit do společnosti po uplynutí trestu. Během dlouhodobého pobytu ve vězení ženy ztrácí zastávání klasických rodinných rolí (matek, partnerek) včetně rolí profesních. Obávají se, jak je rodina a okolí přijme po návratu z vězení, a jestli se budou moci vrátit do původního zaměstnání. „Následný život těchto lidí je mnohdy charakterizován pocitem nespokojenosti, impulzivním chováním, vztekem a agresí, nebo naopak malou odolností vůči stresu, velkou zranitelností, či výrazně sníženou sebedůvěrou,“ (Rýdlová, 2015, s. 17). Vězení tedy může často působit jen jako trest, ale nevede k potřebné nápravě, naopak může prohlubovat patologické chování, pocity úzkosti a deprese.

3.2 Další profesní vzdělávání žen ve VTOS

Jedním z faktorů, eliminujících negativní jevy spojené s uvězněním a znovuzískáním sebedůvěry, je i dosažení určitého vzdělání. Pro vězněné ženy může být vzdělání šancí na opětovné úspěšné zařazení do společnosti. Vzhledem k tomu, že převažující většina spáchaných trestných činů je ekonomického rázu, je žádoucí se zaměřit na další profesní vzdělávání. Další profesní vzdělávání zahrnuje všechny formy profesního a odborného vzdělávání v průběhu aktivního profesního života, které se odehrává po skončení odborného vzdělávání a přípravy na povolání ve školském systému. Jeho účelem je rozvíjení dovedností, znalostí a postojů, potřebných pro výkon určitého povolání (Palán, 2002, s. 36). Zahrnuje kvalifikační, rekvalifikační a normativní vzdělávání.

V průběhu VTOS by měla být věnována pozornost především kvalifikačním a rekvalifikačním kurzům. Trestané ženy se totiž stávají po propuštění rizikovou skupinou na trhu práce. K tomu přispívá i fakt, že velký počet trestaných žen má pouze základní vzdělání, případně vyučení bez maturity. Skutečnost, že mnoho žen páchá trestnou činnost v mladším věku, může znamenat i menší pracovní zkušenosti nebo absenci praxe. Pokud je žena odsouzena za zločin, který byl spáchán z důvodu nevyhovující finanční situace, a nemůže po VTOS nalézt práci, může se uchýlit k dalšímu trestnému chování. O problému nedostatečné kvalifikace vězněných hovoří i Koncepce vězeňství do roku 2025: „Osoby ve výkonu trestu jsou však nedostatečně kvalifikované, mají malé dosavadní pracovní zkušenosti a s tím spojené pracovní návyky, nemají možnost podat o své dosavadní práci reference a zpravidla se potýkají s nedostatkem finančních prostředků a s existencí dluhů.(...)Vzhledem k nízkému vzdělání, absenci rekvalifikace a dosavadních pracovních zkušeností pracuje velká část propuštěných osob na trhu práce „načerno“, zpravidla jen krátkodobě a nárazově a stává se obětí nevýhodného zacházení ze strany některých zaměstnavatelů a někdy též

agentur práce,“ (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2016, s. 13).

Ohroženou skupinou jsou i propuštěné ženy s vyšším vzděláním, které kvůli záznamu v trestním rejstříku nemohou vykonávat svoji předchozí profesi. Tím mají zároveň ztíženou pozici při hledání nové práce. Například při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody do jednoho roku je možné provést výmaz z trestního rejstříku až po uplynutí tří let vedení řádného života odsouzené po propuštění (Česká republika, 2009). Pro konec roku 2017 by se tak jednalo o 604 žen (Vězeňská služba, 2017, s. 3). U nepodmíněného trestu odnětí svobody mezi 1–5 let lze provést výmaz až po uplynutí pěti let od propuštění, v případě vedení řádného života (Česká republika, 2009). Ke konci roku 2017 bylo 670 odsouzených žen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v rozmezí 1–5 let (Vězeňská služba, 2017, s. 3). Na návrat do civilního života je dobré se připravovat už v rámci VTOS. Možností může být získání potřebné rekvalifikace k výkonu profese, kde trestané ženy najdou uplatnění po propuštění.

V současné době patří naše republika k evropským zemím s nejnižší nezaměstnaností, ovšem z pohledu lidí, kteří mají záznam v rejstříku trestů, je situace na trhu práce složitější. Zvláště ženy mají tuto situaci komplikovanější, a to nejen pro jejich trestní minulost, ale i z důvodů převažující nabídky volných míst pro muže. Situaci dokládají dva pracovní veletrhy, které se konaly v roce 2017. Těchto veletrhů jsem se zúčastnila pro lepší představu o situaci žen se záznamem v trestním rejstříku na pracovním trhu. Poznatky jsou shrnuty na základě osobních rozhovorů se zástupci prezentovaných agentur na jednotlivých veletrzích. Jeden z veletrhů se konal v obchodním centru Eden v Praze 10, kde většina zaměstnavatelů prezentovala svá volná místa prostřednictvím pracovních agentur, ale ani v jednom případě zde nebyla příležitost pro ženy se záznamem v trestním rejstříku. Pouze jedna firma by akceptovala zaměstnance se záznamem v trestním rejstříku, pokud by se nejednalo o trestný čin krádeže. Protože však šlo o namáhavější práci, vhodnou pro muže, ženy by zde uplatnění nenalezly.

Druhý veletrh Profesia Days se konal jako každý rok v Praze 8 Letňanech. Na tomto veletrhu bylo zastoupeno velké množství jak jednotlivých firem, tak i pracovních agentur. Převažovaly zde nabídky zaměstnání pro mladé absolventy vysokých nebo středních škol a učilišť. Na tomto veletrhu měla své zastoupení i agentura Rubikon Centrum, která se specializuje na zprostředkovávání zaměstnání pro osoby s trestní minulostí. Zaměřují se na poskytování pracovního poradenství pro ženy se záznamem v trestním rejstříku (jde o nabídku vhodného pracovního místa, pomoc s orientací na trhu práce, rady, jak jednat se zaměstnavatelem v otázce své trestní minulosti, informace a pomoc s podobnými otázkami a problémy). Dále se věnuje

dluhovému a právnímu poradenství pro ženy po propuštění z VTOS. Rubikon také pořádá kurzy v programu Získej zaměstnání přímo ve věznicích. Pro letošní rok plánuje projekt Dejme šanci ženám se záznamem, kdy důraz bude kladen přímo na podporu při zvyšování kvalifikace (Rubikon centrum, 2018). Obsah kurzů zahrnuje i účast zástupců firem, které mohou vězňům nabídnout zaměstnání, připravit je na pracovní pohovor a pomoci se sepsáním životopisu. Toto setkání může podnítit zájem o další profesní vzdělávání již v průběhu VTOS, kdy se odsouzené ženy mohou začít kvalifikačně vzdělávat právě pro získání práce u dané firmy po propuštění. Největší problém vidí pracovníci agentury nejen u klientů s drogovou minulostí a u těch, kteří mají velké dluhy a exekuce, ale právě i u osob bez kvalifikace. Agentura uvádí, že od svého vzniku v roce 2012 zprostředkovala zaměstnání již cca pro 1000 osob a až 63 % jich setrvá v zaměstnání i po zkušební době (Rubikon centrum, 2018). Na veletrhu nabízela tato agentura ženám s trestnou minulostí aktuálně zaměstnání jako kuchařka, zahradnice, uklízečka, baristka, asistentka prodeje, pracovnice v čistírně a administrativní pracovnice. Na posledně jmenovanou pracovní pozici bylo nutné SŠ vzdělání, výborná znalost práce na PC a komunikační dovednosti. Všechny tyto poptávky byly firmami určeny výhradně pro ženy s trestní minulostí. Šlo o momentální aktuální nabídku volných míst, kdy nabídka se přirozeně mění. Často jde i o velmi kvalifikovanou práci, pro kterou je požadováno odpovídající vzdělání nebo kvalifikační, případně rekvalifikační kurz.

Několik nabídek volných pracovních míst od zaměstnavatelů, kteří by zaměstnali i osoby se záznamem v rejstříku trestů, měla na veletrhu ještě jedna pracovní agentura. Nabízené pozice však byly vhodné především pro muže, protože se jednalo o práci fyzicky náročnější a určenou pro kvalifikované pracovníky. Tato agentura se žádnou věznicí nespolečně pracuje, pouze v případě, kdy se zájemce na agenturu sám obrátí s dotazem na volná pracovní místa, může zaměstnání zprostředkovat.

Jak z výše uvedeného vyplývá, další profesní vzdělávání dává odsouzeným ženám lepší možnost jak se uplatnit na trhu práce. Protože odsouzené ženy mají v současné době mnohem méně pracovních příležitostí, je třeba tyto ženy systematicky vzdělávat. Je nutno přihlížet k situaci na trhu práce a zaměřit se na využitelnost kvalifikačních a rekvalifikačních kurzů po skončení VTOS, na možnost uplatnění se v místě bydliště po návratu z vězení, především pokud se žena vrací k rodině a neuvažuje o změně svého původního bydliště. Při vytváření vzdělávacích kurzů by měly být pochopeny a zohledněny důvody, které vedou ženy ve VTOS k dalšímu profesnímu vzdělávání. Jejich motivací se zabývám v následující kapitole.

3.3 Motivace žen ve VTOS k dalšímu profesnímu vzdělávání

Motivace dospělých ke vzdělávání vychází z určité potřeby přizpůsobit se aktuální společenské situaci, ale také z reakce na vlastní biologické a vývojové změny (Beneš, 2014, s. 22). Síla a zaměření motivů, které vedou dospělého člověka ke vzdělávání, jsou rozhodující pro efektivitu jejich vzdělávání. Motivy se u každého člověka liší, záleží na sociálním zázemí, životní situaci, osobnostní charakteristice jedince, na výzvách a společenském klimatu (tamtéž s. 104–105).

V literatuře se objevují různá dělení motivace ke vzdělávání. Jedno z dělení hovoří o pozitivní a negativní motivaci, tedy o motivaci, která je založena na odměnách a trestech (Armstrong, 2002, s. 161). Snahy dosáhnout odměn a vyhnout se trestům jsou aktivizujícími motivy k tomu něco vykonat nebo se něčeho zdržet. Dalším dělením je dělení na motivaci na vnější a vnitřní. Vnější (extrinická) motivace vychází z vnějších potřeb člověka, jako je potřeba peněz, jistoty, specifikovatelná potřeba konzumace, snaha po uplatnění spojená s prestiží, pocitem důležitosti a potřebou sociálního kontaktu. Vnější motivy mohou vycházet z potřeby odměny, pochvaly, povýšení, ale také hrozby trestu. Vnitřní (intrinické) motivační faktory vychází z činnosti samotné, ze seberealizace, smysluplného využití času, z potřeby činnosti a vlastního rozvoje (Nakonečný, 1996, s. 17). Jak ale uvádí Beneš (2012, s. 105), toto dělení se „ve vzdělávání dospělých příliš neosvědčilo.“ Na dospělého jedince totiž většinou působí celý komplex motivů, které se v průběhu života mění. V účasti na vzdělávání hrají roli různé faktory jako je věk, sociální postavení, ale také předchozí zkušenost se vzděláváním (tamtéž, s. 105). Beneš zmiňuje následující důvody vedoucí dospělé ke vzdělávání:

- sociální kontakt
- sociální podněty
- profesní důvody
- participaci na politickém a komunálním životě
- vnější očekávání
- kognitivní zájmy

U dospělého člověka, jakožto účastníka vzdělávání, se předpokládá určitá míra dobrovolnosti a přechod od vnější motivace (stimulace) k motivaci vnitřní (Beneš, 2012, s. 49). Nicméně motivace dospělých k účasti na vzdělávání nejčastěji vychází z řešení nových situací a potřebě se přizpůsobit měnícímu se okolí. Tato potřeba vzniká především v prostředí, kde trávíme nejvíce času. U dospělého člověka se nejčastěji jedná o práci a rodinu (Beneš, 2012, s. 106). Motivace dospělých je tedy dána ve velké míře potřebou profesního uplatnění a zajištění základních

(fyziologických) potřeb. To dokládá i situace v České republice, kdy v roce 2016 se vzdělávání účastnilo 45 % osob mezi 18–69 lety. Nejčastěji šlo o vzdělávání neformální, u účastníků mezi 25–64 rokem zcela jednoznačně převažuje účast v pracovně orientovaném neformálním vzdělávání. Jako nejčastější důvody účasti na tomto vzdělávání účastníci uvedli potřebu vykonávat svoji práci lépe (62 %) a vyžadovanou účast od zaměstnavatele (61 %). „*Je možné konstatovat, že stejně jako v ostatních sledovaných státech, je i v České republice významná většina neformálního vzdělávání – až z 86 % (a u mužů dokonce 91 %), dlouhodobě motivována pracovními důvody...*“ (Český statistický úřad, 2016, s. 4).

V roce 2009 byl proveden výzkum, který se zaměřil na problematiku vzdělávání dospělých v České republice. Z jeho závěrů vyplynulo, že dospělí vedou ke vzdělávání nejčastěji následující důvody:

- Konkurenceschopnost na trhu práce a ve společnosti
- Dosažení profesních cílů
- Otevření obzorů a dalších možností
- Osobní rozvoj
- Využití svého volného času

(Donath-Burson-Marsteller, 2009)

Motivace odsouzených žen ke vzdělávání je ve velké míře shodná s motivací dospělých ke vzdělávání mimo VTOS. Větší roli u odsouzených může hrát pozitivní a negativní motivace, tedy odměny a tresty. V článku časopisu České vězeňství autor zmiňuje, že účast odsouzených na vzdělávacích aktivitách by neměla vycházet z možných odměn a zlepšení jejich situace ve věznici, ale z vnitřní motivace, jakožto součásti rozhodnutí dospělého člověka se vzdělávat (Beránek, 2006, s. 15). Statistické údaje o celkové účasti a vývoji vězněných osob v České republice na vzdělávání chybí, stejně tak jako výzkumy, které by se zaměřovaly na to, jestli vězni pociťují potřebu se vzdělávat a jaká je jejich motivace. Ze zahraničních výzkumů se jako jeden z mála věnoval motivaci vězněných Roger Boshier. Sestavil škálu motivů tzv. Prison Educational Participation Scale (PEPS). Nejdříve rozlišil pět skupin faktorů: osobní kontrolu, prosazování sám sebe, kontakt s vnějším okolím, zachování sám sebe a kognitivní potřeby. Z těchto pěti faktorů sestavil následně čtyři motivační faktory, kvůli kterým se věznění vzdělávají: dobro a získání znalostí, získání výhod, naplnění volného času a poslední motivem je možnost se vyhnout jiným, méně příjemným aktivitám ve vězení (Parsons, Langenback, 1993, s. 39–40). Je zřejmé, že některé zmíněné motivy jsou totožné s těmi, které uvádí Beneš, například kognitivní potřeby (získání znalostí). Motiv získání výhod bychom v prostředí vězení mohli částečně připodobnit vzdělávání dospělých z pracovních důvodů – povýšení, lepší plat. V prostorách vězení se objevují i jiné motivy jako například vyhnout se jiným, méně příjemným aktivitám, které pro jedince na svobodě

nejdou typické. Motivace odsouzených k vzdělávání je dána celou škálou motivů a potřeb stejně tak jako u osob mimo VTOS, ale je samozřejmé, že v prostorách věznice jsou tyto motivy spojené s uspokojením potřeb a působením vlivů ve specifickém prostředí.

Forster zmiňuje, že motivace vězněných osob je dána předchozím vzdělávacím zázemím. Jedinci, kteří se vzdělávali i před nástupem do VTOS jsou pozitivně motivováni se vzdělávat i v prostředí vězení (Eikeland, 2009, s. 29–30). Motivace odsouzených žen k dalšímu profesnímu vzdělávání může být tedy velkou mírou dána sociálním prostředím, ve kterém se žena před výkonem trestu pohybovala. Zároveň na ni působí i nové sociální prostředí ve vězení. Hrají tedy roli zájmy, hodnoty a postoje získané v době pobytu na svobodě, ale také nové hodnoty a postoje, které jsou získávány v rámci nové sociální skupiny. Je nutno brát také v úvahu dobu, po kterou tyto vlivy, ať už v době vazby nebo výkonu trestu, na jedince působí. Ideálním případem je prostředí stimulující rozvoj odsouzené ženy, ale vytvoření takového prostředí ve vězení je velmi těžký úkol. Na rozdíl od pracovních aktivit, které jsou pro ženy ve výkonu trestu povinné (nevztahuje se na práci nabízenou od soukromých subjektů), dle zákona č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999), jsou vzdělávací aktivity dobrovolné a záleží tedy na jedinci. Věznice by dle mého názoru měly ovlivňovat zájem vězněných žen o vzdělávání během VTOS prostřednictvím přednášek, kurzů a poradců. Trestané ženy, zvláště ty, které strávily ve vězení již delší dobu, si pak lépe mohou uvědomit, co je čeká po výkonu trestu, jaká je situace na trhu práce a mohou se na toto období začít připravovat. Motivaci žen k profesnímu vzdělávání může podpořit i prezentace firem, které jsou ochotny vězněné ženy nejen během VTOS, ale i po propuštění zaměstnat, například po absolvování konkrétního kurzu.

V následujícím výčtu práce uvádím několik motivů, které jsou shodné pro dospělé na svobodě i ženy ve VTOS, ale jsou rozebrány v souladu se specifickým prostředím vězení. Ačkoli v předcházejících odstavcích byly zmíněny skupiny důvodů, proč se dospělí nejčastěji vzdělávají, nyní se podíváme na konkrétní motivy, které lze pod jednotlivé skupiny zahrnout. Mezi nejčastější motivy vedoucí ženy ve VTOS lze zařadit:

- **Potřeba peněz**

Některé ženy se už před nástupem do VTOS potýkají s finančními problémy. Dluhy se během pobytu ve vězení mohou zvyšovat. Potřeba peněz je tedy velkým hnacím motivem vězeňkyň. Paragraf 33 zákona č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999), uvádí, že pokud ženy ve výkonu trestu pracují, zbylá částka po odečtení daní a dalších poplatků je rozdělena na kapesné a úložné. Mnoho trestaných žen peníze

potřebuje i z důvodu zabezpečení dětí, které často, pokud odsouzená žena nemá rodinu a příbuzné, končí v dětských domovech nebo i výchovných ústavech. Odsouzené, pokud pracují, jsou povinny platit výživné nebo příspěvky na úhradu ústavní či ochranné péče. Motivem k dalšímu profesnímu vzdělávání může být i skutečnost, že kvalifikovaná práce v průběhu VTOS je lépe finančně ohodnocena. Dle Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., *o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999) odsouzenému podle druhu vykonávané práce náleží základní složka odměny ve výši 4.500 Kč, pokud jde o práci bez odborné kvalifikace, při práci, která vyžaduje vyučení nebo jinou odbornou kvalifikaci je to 6.750 Kč, a práce, která vyžaduje vyšší než úplné střední nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání, je odměňována základní složkou ve výši 9.000 Kč.

Nevyčerpané úložné se odsouzené ženě vyplátí při propuštění z věznice v případě, že se věznice s odsouzenou nedohodne jinak. Ženy bez účasti na vzdělávacích nebo pracovních programech opouští často věznice bez finančních prostředků a jsou následně závislé na pomoci okolí, zejména rodiny a přátel.

Pokud tedy žena opouští věznici bez finančních prostředků a zároveň má problémy s nalezením práce, často se znovu vrací k opakovaným krádežím, kvůli kterým dochází k novému uložení trestu. Krádež je v současné době nejčastějším trestným činem. (Vězeňská služba, 2016, 2015, 2014) Proto si trestané ženy uvědomují, že finanční zajištění je důležité a motiv peněz je jedním z hlavních motivů, proč se začít profesně vzdělávat. Podporuje to i skutečnost, že odsouzená žena je osvobozena od povinnosti hradit náklady výkonu trestu po dobu, po kterou je zařazena do vzdělávacího programu s dobou výuky nejméně 21 hodin týdně dle zákona č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* (Česká republika, 1999, § 35). Odsouzeným tedy další profesní vzdělávání během pobytu ve vězení zajišťuje možnost lepšího uplatnění se na trhu práce, získání pocitu jistoty a potřebných finančních prostředků po propuštění.

- **Potřeba sociálního kontaktu**

Vězení je prostředím izolace od vnějšího světa – rodiny, přátel, známých a pracovních kolektivů. Vyšší emocionalita žen stojí za potřebou sociálních kontaktů ve vězení, ale často také vede ke konfliktům a napětí v ženském kolektivu. Trestané ženy dle knihy *Základy penologie*: „*mnohem častěji prožívají vzájemné vztahy, přátelství i nepřátelství.*“ (Mezník

a kol., 1995, s. 59). Odsouzené se více bojí ztráty sociálních kontaktů, odloučení od rodiny a ztráty role matky, na rozdíl od mužů, kteří se obávají spíše o ztrátu finančního zajištění a omezení na trhu práce po propuštění z vězení (Nedbálková, 2003, s. 473). Potřeba navázání nových fungujících kontaktů ve vězení je pro ženy důležitá a cestou zapojení se do vzdělávacích aktivit mohou s dalšími vězeňkyněmi navázat lepší kontakt, mít stejné zájmy a podílet se na společné činnosti. Navíc jim kvalifikační a rekvalifikační kurzy umožňují setkat se i s jinými lidmi, než jsou zaměstnanci Vězeňské služby nebo spoluvězeňkyně.

- **Pocit důležitosti**

Na mnoho vězeňkyň může působit i tlak z okolí, kdy trestanou ženu odmítá rodina a známí, nebo dokonce její potomci. To pro odsouzenou může být velmi psychicky náročné a další profesní vzdělávání je cestou, jak dokázat okolí, že se dotyčná snaží o nápravu a chce se svojí situací něco dělat. Vhodná je pomoc odborníků, protože při neustálém odmítání ze strany okolí, může žena pociťovat beznaděj a ztrácet motivaci. Opačný případ nastane, pokud dotyčná od okolí získá pocit důležitosti, je okolím chválena. Taková situace vzniká i tehdy, když se trestaná žena naučí něco, co ostatní neumí. Své schopnosti pak může uplatit například při vytvoření nějakého produktu, případně získá práci, na kterou jiné nestačí. Například při absolvování ošetrovatelského kurzu mají ženy možnost být užitečné pro okolí, což pozitivně působí na jejich psychiku. Věznice by měly propojit kurz i s praktickým zaměřením a ukázat vězeňkyním, že mohou být užitečné a potřebné. Ocenění od okolí může stimulovat k přechodu od vnější motivace k motivaci vnitřní – ztotožnění se se vzděláváním a smysluplnou činností.

- **Využití volného času**

Statistické údaje Vězeňské služby (2017, s. 89) ukazují, že za poslední tři roky je vývoj délky nařízeného trestu odnětí svobody stejný – nejvíce žen je odsouzeno k VTOS kolem jednoho roku (9–12 měsíců 302 žen, 1–2 roky 294 žen). Nárůst zaznamenáváme u delších trestů odnětí svobody, a to od 2 do 7 let. Nezanedbatelné je však i číslo u odsouzených žen, u kterých trest odnětí svobody překračuje 7 let. Problémem, který ve věznicích přirozeně vzniká, je přebytek volného času. Řešením je právě další profesní vzdělávání, které je orientováno na budoucnost a přináší odsouzené nové možnosti. Tento motivační faktor nalezneme především u odsouzených žen s vyšším vzděláním, které byly zvyklé v životě pracovat nebo se vzdělávat, a tuto potřebu mají i v prostředí věznice. I pro ty, které primárně

o vzdělávání zpočátku nestojí, se pod vlivem dlouhého jednotvárného času ve vězení vzdělávání může stát prostředkem, jak si tento čas zkrátit a získat zároveň určitou přidanou hodnotu.

- **Seberealizace a vlastní rozvoj**

V rámci odpykávání trestu, především za závažnější trestné činy, má pachatel mnoho času na přemýšlení o sobě a uvědomění si závažnosti svého trestu. Vzdělávání je možností, jak se seberealizovat a pracovat na vlastním rozvoji. Tento motivační faktor bude přítomný u odsouzených s vyšším vzděláním anebo u odsouzených, které možnosti vzdělávání před nástupem měly omezené. Například ženy, které před nástupem do vězení byly na rodičovské dovolené, a až nyní mají možnost se účastnit dalšího profesního vzdělávání.

Některé z výše uvedených motivací jsou společné i pro zájmové vzdělávání žen ve VTOS, ovšem s přihlédnutím k jejich situaci by i ze strany vězeňských pracovníků měla být věnována pozornost tomu, aby ženy dávaly přednost dalšímu profesnímu vzdělávání.

Je třeba si uvědomit, že do vězení se dostávají i lidé, kteří nenalézají důvody se vzdělávat a odmítají se podílet na vzdělávacích aktivitách mimo rámec minimálního programu zacházení, stanovený Vězeňskou službou. Jak Rieger (2009, s. 12–13) uvádí, někteří pachatelé jsou přesvědčeni, že jsou nevinní a nechťejí spolupracovat. Myslí si, že za jejich problémy může někdo jiný, mají nedůvěru k ostatním včetně zaměstnanců věznice. Nechťejí se podílet na žádných aktivitách. Tomu, jaké mají možnosti vzdělávání ženy ve VTOS a jakého vzdělávání se v současné době účastní, je věnována pozornost v následující kapitole.

4 Současné možnosti vzdělávání žen ve VTOS v České republice

Pro zjištění aktuálních vzdělávacích možností pro odsouzené ženy jsem oslovila čtyři ženské věznice s největším počtem odsouzených žen, kde lze vzdělávací aktivity, smysluplně realizovat. Ve věznicích s velmi malým počtem žen by finanční a časové zajištění vzdělávacích aktivit nebylo výhodné vzhledem k potencionální účasti odsouzených.

4.1 Věznice Světlá nad Sázavou

Věznice Světlá nad Sázavou je největší ženskou věznicí v České republice. Ženy jsou zde umístěny od roku 2000, kdy kvůli nedostatečné ubytovací kapacitě věznic byl komplex budov, původně sloužící pro účely Školského úřadu Teplice, převeden Ministerstvu spravedlnosti České republiky. Areál byl cíleně upraven dle moderních trendů vězeňství pro potřeby Vězeňské služby. V areálu je kompletní elektronické zabezpečení s nejmodernějším kamerovým systémem. Věznice je určena pro odsouzené ženy zařazené do nízkého, středního i vysokého stupně zabezpečení. V současné době je ubytovací kapacita věznice stanovena na 756 míst, ta je ale výrazně překročena. Ve VTOS je nyní 853 žen. Vytíženost se dle měsíčního statického hlášení za květen 2018 pohybuje kolem 112 % (Vězeňská služba, 2018, s. 2–3). Je zde umístěno zhruba 50 % všech odsouzených žen v České republice. Věznice Světlá nad Sázavou jako jediná v České republice umožňuje VTOS matkám s dětmi do tří let. Kapacita je nyní 15 žen a 20 dětí. Ve věznici jsou prostory i pro umístění žen s dítětem do jednoho roku, pokud je na ně uvalena vyšetřovací vazba.

Jako v jediné ženské věznici se zde nachází odloučené pracoviště SOU v Praze 4 – Školské vzdělávací středisko (ŠVS) Světlá nad Sázavou, které ženám nabízí všeobecně vzdělávací i praktické kurzy. Zajišťuje profesní přípravu odsouzených žen ve vybraných učebních oborech a zájmové kurzy. V jeho prostorách je zázemí i pro vzdělávací aktivity realizované externími subjekty. ŠVS nabízí učebny jak pro výuku teoretických předmětů, tak pro praktickou výuku jako je vaření, počítačové učebny, keramická dílna, šicí dílna a další prostory pro realizaci vzdělávání. V současnosti ŠVS zaměstnává šest stálých a dva externí vyučující. ŠVS organizuje vzdělávání tak, aby vhodně doplňovalo pracovní zařazení odsouzených žen (emailová komunikace s vedoucí školského vzdělávacího střediska ve Světlé nad Sázavou).

Věznice Světlá nad Sázavou nabízí pro školní rok 2017/2018 v rámci ŠVS pro ženy ve VTOS následující vzdělávací aktivity (dle poskytnutých informací od vedoucí školského vzdělávacího

střediska ve Světlé nad Sázavou):

Učební obor Šití prádla – jedná se o dvouletý program, výuka zahrnuje ruční i strojové šití, oděvní technologii, oděvní materiály, tvorbu střihů, informační technologii a zdravotnickou přípravu. Dokladem o absolvování je vysvědčení o závěrečné zkoušce a výuční list.

Učební obor Provozní služby – jedná se o dvouletý program, který připravuje kvalifikované pracovníky pro úklid servisní a obslužné činnosti ve zdravotnických a sociálních zařízeních, v ubytovacích zařízeních, kancelářích a veřejných prostorech. Dokladem o absolvování je vysvědčení o závěrečné zkoušce a výuční list.

Kurz Základní škola – jedná o celoroční kurz s celodenní výukou určený ženám bez základního vzdělání. Kurz je zakončen předáním potvrzení o absolvování.

Kurz Základy obsluhy počítače – jedná se o kurz, který učí základy textového a tabulkového editoru, a základní práci s dokumenty a složkami. Kurz probíhá dvě hodiny týdně. Výstupem je potvrzení o absolvování kurzu.

Kurz Český jazyk pro cizince – probíhá dvě hodiny týdně a je určen cizinkám ve VTOS pro zdokonalení komunikace v českém jazyce. V současné době je ve Věznici Světlá nad Sázavou 49 cizinek (Vězeňská služba, 2018, s. 11).

Kurz Keramika – zde se ženy učí pracovat s hlínou, učí se technologickým postupům při práci s keramikou a vypalování v keramické peci. Kurz trvá 10 měsíců (3 až 4 hodiny týdně) a je zakončen předáním potvrzení o absolvování.

Kurz Anglický jazyk – jedná se o celoroční kurz (2 hodiny týdně), v jeho rámci je využívána i e-learningová forma. Je zakončen potvrzením o absolvování.

Kurz Trénování paměti – jedná se o pololetní kurz (2 hodiny týdně), který je zaměřen na starší věkovou kategorii odsouzených žen (přednostně 40 let a více), a seznamuje je s paměťovými technikami pro lepší zapamatování informací.

Další vzdělávací aktivity jsou zajišťovány externími subjekty, například v současné době nabízí nezisková organizace Lighthouse pro ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou přednášky na téma finanční gramotnost.

Věznice Světlá nad Sázavou je úspěšná nejen v nejširší nabídce vzdělávání, ale také v možnostech zaměstnávání odsouzených žen. V červnu 2016 zprovoznila firma Lion Products, s. r. o., která dlouhodobě spolupracuje s věznicí a zaměstnává ve svém provozu odsouzené ženy, novou výrobní halu. Hala je na pozemku, který firma zakoupila, přímo sousedí s objektem věznice. Jde v naší republice o první případ vnějšího střeženého pracoviště, postaveného soukromým investorem na soukromém pozemku. Umožňuje tak zaměstnávat i ty ženy ve VTOS, které věznice dříve

nemohla na vnější pracoviště z bezpečnostních důvodů zařadit. Ženy zde budou balit čokolády a cukrovinky. (Vězeňská služba, 2016). Věznice spolupracuje s dalšími 9 subjekty, kde jsou ženy během VTOS zaměstnávány. V roce 2017 se podařilo zajistit práci pro více než 500 odsouzených žen a zaměstnanost zde dosahuje cca 81 % (Vězeňská služba, 2017).

4.2 Věznice Nové Sedlo (pobočka Drahonice)

Vězněné ženy jsou v Drahonicích od července 2017, kdy byla dokončena rekonstrukce celého objektu, který byl původně jako věznice pro muže uzavřen po amnestii v roce 2013 jako neekonomický. Vzhledem k brzkému opětovnému nárůstu odsouzených bylo rozhodnuto o rekonstrukci původního objektu s tím, že bude určen výhradně pro vězněné ženy, a tím dojde zároveň ke snížení přeplněnosti stávajících věznic. Ve Věznici Nové Sedlo, pod které tato pobočka spadá, jsou nyní umístěni pouze muži. V současné době je ve Věznici Drahonice 68 odsouzených žen ve VTOS a kapacita je naplněna na 100 % (Vězeňská služba, 2018, s. 1–2).

Věznice Drahonice v současné době nenabízí žádné vzdělávací kurzy, což je vzhledem k tomu, že provoz věznice byl zahájen v průběhu roku 2017, pochopitelné.

Věznice se zatím zaměřuje na možnosti zaměstnávání odsouzených žen. Novým zprovozněním Věznice Drahonice našlo zaměstnání nejen mnoho civilních obyvatel v okolí, ale byly zde vytvořeny i příležitosti k zaměstnávání odsouzených žen (Vězeňská služba, 2017). Odsouzené pracují ve vnitřní režii objektu, to je v kuchyni, ve výstrojním skladu, na ošetrovně, v knihovně nebo provádějí úklid jednotlivých místností. Další možnost práce mají u cizích podnikatelských subjektů. Jde o nestřežené pracoviště soukromé firmy ve Žluticích, kde ženy pod odborným vedením pracují jako šičky při obšívání volantů. Majitel je s jejich prací spokojen a uvažuje o rozšíření spolupráce s vězněnými ženami, a o zařazení některých i mezi kmenové zaměstnance své firmy. Další soukromá firma má střežené pracoviště přímo v Drahonicích, kde ženy pracují na potisku porcelánových výrobků. Pro vedení věznice je zaměstnanost žen prioritou (Valášková, 2017).

4.3 Věznice Opava

Věznice Opava je umístěna do dvou nezávislých objektů. Oba objekty fungují jako vězeňská zařízení od konce 19. stol. V této věznici si VTOS odpykávají jak muži, tak i ženy. Jedná se

o věznici s oddělením se všemi stupni zabezpečení a oddělením se zvýšenou ostrahou. Je zde zřízen jeden ze dvou ústavů zabezpečovací detence v ČR. Pro odsouzené ženy je v provozu i specializovaný oddíl ochranného léčení protialkoholního, protitoxického a pro léčení patologického hráčství včetně oddílu pro ženy s poruchami duševními i poruchami chování, které vyžadují individuální zacházení. Jsou zde také umístěny pachatelky zvláště závažných trestných činů odsouzené k doživotnímu trestu odnětí svobody (Vězeňská služba, 2018). V současné době je zde 246 žen ve VTOS. Kapacita celého vězeňského zařízení je dle měsíčního statistického hlášení pro květen 2018 naplněna na 103 % (Vězeňská služba, 2018, s. 2–3).

Věznice Opava v současné době nabízí pro ženy ve VTOS následující vzdělávací aktivity (dle informací tiskové mluvčí Věznice Opava):

Kurz Práce na CNC strojích – jedná o kurz zajišťovaný ve spolupráci se strojírenskou firmou v Opavě. Trvá 38 dní a je ukončen vydáním osvědčení o absolvování kurzu.

Kurz Základy obsluhy PC – jedná se o získání dovedností v rámci práce s textovými dokumenty. Věznice v současné době usiluje o udělení certifikátu pro tento kurz.

Do vzdělávacích aktivit pro vězněné ženy v Opavě se zapojují i neziskové organizace, např. Charita Opava. Neziskové organizace také pořádají kurzy finanční gramotnosti. Věznice se v rámci programu zacházení zaměřuje na volnočasové aktivity věnované pomoci ostatním. Vězni se mohou učit i během těchto aktivit (informální učení). Vyrábějí například předměty pro děti do nemocnic, secvičují divadelní představení a ve spolupráci s Ústavem sociální péče Marianum pomáhají vězněné ženy při péči o mentálně postižené osoby.

4.4 Věznice Ruzyně (pobočka Velké Přílepy)

V objektu věznice ve Velkých Přílepech, který spadá pod Věznici Ruzyně, jsou umístěny pouze ženy (dále jen Věznice Velké Přílepy). Objekt byl zrekonstruován z bývalých kasáren a otevřen počátkem roku 2012, z důvodu vyčerpané kapacity tehdy stávajících věznic a s ohledem na stále se zvyšující trestnou činnost žen. Po amnestii v roce 2013, po roce provozu, byl na chvíli uzavřen, ale po dvou letech byl znovu pro vězněné ženy otevřen. Kapacita objektu ve Velkých Přílepech je 150 žen a v současné době je naplněna. Věznice Velké Přílepy je věznicí s ostrahou.

Věznice Velké Přílepy v současné době nabízí pro ženy ve VTOS následující vzdělávací aktivity (dle informací zástupce vedoucího oddělení výkonu trestu Věznice Velké Přílepy):

Kurz Anglický jazyk

Kurz Ruský jazyk

Kurz Společenské dějiny

V budoucnu věznice plánuje rozšíření vzdělávacích aktivit i o rekvalifikační kurzy. V lednu a únoru 2018 vězněné ženy podpořily dobročinnou akci „Pomozte dětem“, pořádanou Nadací pro rozvoj občanské společnosti a Českou televizí ve prospěch ohrožených a znevýhodněných dětí. Odsouzené ženy vyráběly předměty, které pak dobrovolníci mohli zájemcům prodávat.

V současné době Věznice Velké Přílepy odsouzené ženy zaměstnává v rámci spolupráce s externími subjekty. Ženy jsou zařazeny na pomocné práce související s výrobou lahůdek, s výrobou knih a na úklid prostorů (Vězeňská služba, 2018).

4.5 Věznice Ruzyně (pobočka Řepy)

Oddělení výkonu trestu žen, které je umístěno v objektu Domova sv. Karla Boromejského (dále jen Domov) v Praze Řepích, organizačně spadá pod Vazební věznici Praha-Ruzyně (dále jen Věznice Řepy). Historii této věznice můžeme sledovat již v 19. století. V roce 1837 přišly do Prahy řeholní sestry řádu sv. Karla Boromejského. Založily vlastní Nemocnici pod Petřínem a později zakoupily i pozemek v Řepích, kde vybudovaly klášter, původně určený k péči o sirotky. V tomto období dochází v rakouské habsburské monarchii k obnovení vlivu církve ve školství a v rodinném právu, a ženské řeholní řády jsou přizvány také k reformování činnosti trestních ústavů. V roce 1865 tak po zrušení ženské trestnice v Praze na Hradčanech byly trestankyně přemístěny do Řep, kde byl zřízen v objektu Kongregace boromejek zemský trestní ústav pro ženy. Řádovým sestrám byla svěřena jeho správa včetně převýchovy vězněných žen (Vězeňská služba, 2018). Ženská věznice v objektu kláštera v Řepích existovala až do roku 1948. Boromejky a trestané ženy zde společně zastávaly všechny potřebné práce v domě i na pozemcích. Po změně politického systému v roce 1948 byla ženská věznice zrušena a boromejky musely objekt v Řepích opustit o dva roky později. V roce 1952 jsou nuceny opustit i Nemocnici pod Petřínem. Teprve po roce 1989 jim byl tento jejich původní majetek vrácen (Domov sv. Karla Boromejského, 2018). Kongregace byla oslovena Vězeňskou službou se žádostí, zda by nenavázala na tradici péče o odsouzené ženy a pomohla vytvořit pro odsouzené ženy s lehčími tresty nové pracovní příležitosti. V listopadu 1994 byla podepsána smlouva o sdružení finančních prostředků na rekonstrukci objektu v Řepích mezi Vězeňskou službou a Kongregací Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Po nákladné

rekonstrukci, za podpory jak státních subjektů, soukromých firem i individuálních sponzorů, se podařilo v Řepích vybudovat moderní zdravotnické zařízení, které zajišťuje zdravotní a sociální služby především pro seniory a zdravotně postižené (Red., 1994, s. 47). Od září 1996 se do Řep tedy v návaznosti na dlouholetou historii vrátila i ženská věznice, která zde v rámci resocializačního působení poskytuje ženám ve VTOS práci i vzdělávání přímo spojené s péčí o nemocné seniory. Kapacita věznice je 56 míst a jedná se o věznici s ostrahou (Vězeňská služba, 2018).

Věznice v Řepích v současné době nabízí pro ženy ve VTOS následující vzdělávací aktivity (dle informací Věznice Řepy):

Ošetrovatelský kurz sv. Zdislavy z Lemberka (dále jen kurz sv. Zdislavy) – tento kurz probíhá už od roku 1997. Kurz je akreditován Ministerstvem zdravotnictví České republiky a umožňuje získání nové kvalifikace. Probíhá dvakrát ročně a má kapacitu 12 žen. Kurz trvá 3–4 měsíce a výuka probíhá v rámci objektu v Řepích. Kurz je zajišťován řádovými sestrami. Na finančním zajištění se podílí Vězeňská služba a sponzorské dary. Lektory jsou zdravotní sestry a lékaři z Nemocnice pod Petřínem. Mezi vyučované předměty patří somatologie, chirurgie, první pomoc, teorie a praxe ošetrovatelství, psychologie, interna a ergoterapie. Kurz je zakončen teoretickou i praktickou zkouškou. Po úspěšném absolvování získají ženy osvědčení a mohou začít pracovat jako ošetrovatelky v rámci Domova. V budoucnu se ženy mohou uplatnit s touto kvalifikací především ve zdravotnictví (například pracovat v Nemocnici pod Petřínem), kdy vzhledem k nedostatku odborného personálu jsou přijímány i osoby se záznamem v trestním rejstříku, pokud jejich trestným činem nebylo ublížení na zdraví, zabití či vražda (Sanitářský kurz sv. Zdislavy, 2002). Zařaditelnost ženy do tohoto kurzu musí být schválena Vězeňskou službou i řádovými sestrami Kongregace sv. Karla Boromejského v Domově v Řepích.

Kurz Anglický jazyk

Kurz Německý jazyk

Zahrádkářský kurz – probíhá v návaznosti na možnosti práce v areálu Domova, kde odsouzené ženy mají možnost hospodařit na části přilehlé místní zahrady.

Kurz Sociální tolerance

Kurz Ruční práce

Výtvarný kurz

Věznice v Řepích dále nabízí možnost účastnit se sezení na téma křesťanský pohled na život, kondiční cvičení a služby sociálně právního poradenství. Odsouzené ženy se také zapojují do nejrůznějších charitativních projektů. Věznice například dlouhodobě spolupracuje s mateřskou školou

a odsouzené pro děti vyrábějí hračky, oblečení, účinkují v divadelních představeních a účastní se dalších akcí, které Domov ve svém areálu pro veřejnost pořádá.

Zaměstnávání odsouzených žen probíhá jak v rámci věznice, tak i mimo ni u externích subjektů. Ženy se v Domově zapojují do pomoci při úklidu, v kuchyni, v prádelně, a pokud absolvují kurz sv. Zdislavy, uplatňují se jako ošetřovatelky u klientů Domova. U externích subjektů odsouzené ženy vykonávají především úklidové a administrativní činnosti.

4.6 Souhrn současných vzdělávacích možností odsouzených žen ve VTOS

V následující tabulce uvádím přehled současné nabídky vzdělávání pro odsouzené ženy ve čtyřech největších ženských věznicích v České republice. Protože je formální vzdělávání odsouzených ve spolupráci s externími školami realizováno velmi individuálně a vychází z aktuálních možností věznice s přihlédnutím k danému jedinci, uvádím zde pouze formální vzdělávání, které realizuje přímo věznice.

Tabulka 4 Současné vzdělávací možnosti odsouzených žen ve VTOS

Věznice	Formální vzdělávání (počet účastnic)	Neformální vzdělávání	
		Kvalifikační/ rekvalifikační kurzy (počet účastnic)	Zájmové/ občanské (počet účastnic*)
Světlá nad Sázavou	2 (46)	0	5 (111)
Nové Sedlo (Drahonice)	0	0	0
Opava	0	1 (zatím nepřihlášeny)	1 (24)
Ruzyně (Velké Přílepy)	0	0	3 (věznice neposkytla konkrétní údaj)
Ruzyně (Řepy)	0	1 (7)	6 (48)

* pokud se žena ve VTOS účastní více kurzů v rámci jednoho druhu vzdělávání je započítána pouze jednou (údaje jednotlivá vězeňská zařízení, zpracování Strouhalová na základě emailové/telefonické a osobní komunikace s věznicemi)

V nabídce vzdělávání převažují kurzy zájmové a občanské, pokud se jedná o získání kvalifikace, nejvíce možností je pochopitelně v největší ženské Věznici Světlé nad Sázavou. Jedná se ale o pro-

fesní vzdělávání v rámci formálního vzdělávání. Další profesní vzdělávání pro ženy ve VTOS realizuje pouze Věznice Opava a Věznice Ruzyně pobočka Řepy. Ačkoli je zvýšení kvalifikace vězňů obsaženo v Koncepci vězeňství do roku 2025 jako jeden cíl: „v rámci celoživotního učení vytvářet pro vězněné osoby příležitosti pro rekvalifikace dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti a vyhlášky č. 176/2009 Sb., kterou se stanoví náležitosti žádostí o akreditaci vzdělávacího programu, organizace vzdělávání v rekvalifikačním zařízení a způsob jeho ukončení“ (Ministerstvo spravedlnosti, 2016, s. 34), z přehledu nabídky pro vězněné ženy převažují kurzy zájmové. Některé z nich můžeme považovat i za občanské, např. kurz anglického jazyka, který je nabízen ve 4 z 5 ženských vězeňských zařízení. To dokazuje, že znalost anglického jazyka je považována za důležitou i pro vězněné ženy. Navíc ve dvou z vězeňských zařízení byl zařazen ještě jeden další kurz cizího jazyka.

Zájmové aktivity jsou obsaženy i v programu zacházení, kdy se jedná o nejrůznější volnočasové aktivity, typickým příkladem jsou aktivity sportovní. Beránek ve svém článku uvádí (2006, s. 15), že na zájmové aktivity je v programu zacházení kladen největší důraz, ačkoli se pouze jedná o volbu dotyčného, jak trávit svůj volný čas. I přes to, že je článek z roku 2006, můžeme podobnou tendenci vyčíst i z aktuální nabídky vzdělávání odsouzených žen. Nabídku zájmových aktivit může odrážet i zájem žen ve VTOS. Účast na těchto aktivitách je vyšší než na profesním a dalším profesním vzdělávání. Je možné se domnívat, že malá účast žen vede k malé nabídce v získání kvalifikace během VTOS.

Pouze jedno vězeňské zařízení nabízí v rámci věznice kvalifikační/rekvalifikační kurz (Věznice Řepy). Věznice Opava nabízí kvalifikační/rekvalifikační vzdělání, které je ale zajišťováno soukromým subjektem. Vzhledem k znovu otevření kurzu v rámci dalšího semestru se ženy zatím ještě nepřihlásily. Poměrně nízký počet žen vzhledem k velikosti a kapacitě věznice je i v účasti na zájmovém vzdělávání. V době zjišťování údajů (březen 2018) bylo ve Věznici Opava 246 odsouzených žen, pouze kolem 9 % z nich se účastnilo zájmového vzdělávání. Je třeba zmínit, že ve věznici jsou umístěny i pachatelky zvláště závažných trestných činů – oddělení se zvýšenou ostrahou. Ve Věznici Řepy se kvalifikačního/rekvalifikačního kurzu účastní 7 žen (13 %), což může být dáno i vyššími nároky na účast v tomto kurzu (viz kapitola 4.6). Většina žen se účastní minimálně jednoho zájmového kurzu. Účast na vzdělání je ve Věznici Řepy (mezi věznicemi, které poskytly informace o počtu účastnic) k poměru celkového počtu zde odsouzených žen nejvyšší. V době zjišťování počtu účastnic bylo ve Věznici v Řepích 53 odsouzených žen. Kolem 90 % z nich se v té době (březen 2018) účastnilo alespoň jednoho zájmového/občanského vzdělávání.

V největší ženské věznici Světlá nad Sázavou bylo v době zjišťování údajů (leden 2018) 829 odsouzených žen, zájmového/občanského vzdělávání se účastnilo kolem 13 % z nich. Věznice Světlá nad Sázavou má stejně jako Věznice Opava oddělení se všemi stupni ostrahy a oddělení se zvýšenou ostrahou. Z toho vyplývá, že v účasti odsouzených žen na vzdělávání může hrát roli stupeň zabezpečení věznice a jaké, pachatelky trestných činů se zde nacházejí.

5 Empirické šetření: Motivace odsouzených žen k účasti v kurzu sv.

Zdislavy a projekt Čtyři světy pod jednou střechou

V této kapitole jsem se zaměřila na vzájemné soužití čtyř odlišných sociálních skupin (Čtyři světy pod jednou střechou), které jsou zastoupeny ve společném objektu Domova sv. Karla Boromejského a Věznice v Řepích. V rámci celé své práce se zabývám možnostmi vzdělávání žen ve VTOS se zaměřením na kvalifikační a rekvalifikační kurzy, a protože kvalifikační/rekvalifikační kurz sv. Zdislavy je základní součástí projektu Čtyři světy pod jednou střechou, tak v rámci empirického šetření jsem skrze něj zjišťovala motivaci odsouzených žen k účasti v tomto kurzu, a jeho subjektivně vnímaný přínos pro všechny zúčastněné strany projektu.

5.1 Projekt Čtyři světy pod jednou střechou

V roce 1996, po rozsáhlé rekonstrukci objektu v Řepích, byl Kongregací založen Domov sv. Karla Boromejského. Část objektu v Řepích byla vyhrazena oddělení výkonu trestu odnětí svobody pro ženy a část pro věkem pokročilé a nemocné osoby. Pod jednou střechou se zde setkávají čtyři odlišné skupiny, které spolu žijí a fungují v jednom areálu. Jedná se o skupinu odsouzených žen, o skupinu civilních pracovníků (Vězeňská služba a zdravotnický personál), o řádové sestry a skupinu věkem pokročilých a nemocných lidí. Toto společné soužití dává podnět ke vzniku projektu Čtyři světy pod jednou střechou. Světy jednotlivých skupin jsou sice odlišné, ale spojuje je vzájemná spolupráce, služby a pomoc. Vzájemné propojení a působení jednotlivých sociálních skupin projektu vyjadřuje i jejich logo. Jde o kosočtverec rozdělený na čtyři stejně velké díly. Planoucí srdce představuje symbol boromejek, zamřížované okno představuje svět vězněných žen, symbol červeného kříže představuje svět civilních zaměstnanců a symbol lůžka představuje věkem pokročilé a nemocné lidi. Logo je ohraničeno nápisem Dům čtyř světů, jeden druhému darem. Domov sv. Karla Boromejského získal cenu Makropulos v roce 2011 od Ministerstva zdravotnictví, která bývá udělena institucím, které pomáhají měnit přístup k seniorům a odbourávat stereotypy s nimi spojené (Domov sv. Karla Boromejského, 2011). K tomu všemu přispívá právě i soužití odlišných skupin projektu.

Nedílnou součástí celého tohoto projektu je ošetřovatelský kurz sv. Zdislavy, který naplňuje základní poslání celého projektu – vzájemná služba a spolupráce. Bez soužití čtyř odlišných skupin by kurz nemohl být v takové míře realizován. Odsouzeným ženám nejen zajišťuje možnost vzdělávání

a zaměstnávání, ale zároveň rovné postavení v rámci tohoto projektu.

Řádové sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Kongregace vznikla roku 1652 v Nancy ve Francii s cílem pomoci lidem souženým bídou a nemocemi po třicetileté válce. Na naše území se řád dostává v roce 1837. Cílem řádových sester byla pomoc a péče o nemocné, opuštěné děti a trestané osoby. Chtěly zmírnit bolest fyzickou i duševní. Na našem území nepůsobily boromejky pouze v ženských, ale i v některých mužských trestnicích (Valdice, Mírov, Leopoldov na Slovensku). Při organizování života odsouzených vycházely ze svých zkušeností, které získaly při péči o staré a nemocné lidi, při správě nemocnic a ústavů pro sirotky. Staraly se vězněným nejen o práci, ale pečovaly o ně i po stránce zdravotní, zlepšovaly stravování i hygienu. Tyto zkušenosti přinášely úspěch i v hospodaření trestnice (Kýr, 2013, str. 5–6). V průběhu let Kongregace rozšířila své působení do mnoha českých měst a na venkov, kde boromejky pracovaly jako kvalifikované ošetrovatelky, vychovatelky a učitelky. V současné době působí řád zhruba ve dvaceti zemích světa, kdy jejich posláním je sloužit všem potřebným.

Řádové sestry realizují kurz sv. Zdislavy, dohlíží na jeho průběh, posuzují spolu s Vězeňskou službou zařaditelnost odsouzených žen do kurzu, hodnotí chování žen během kurzu a vyhodnocují doporučení a posudky na odsouzené ženy během i po skončení kurzu.

Odsouzené ženy

Odsouzené ženy jsou umístěny ve vězeňské části objektu Domova. Ložnice vězněných jsou ve dvou patrech, každá s kapacitou 5 lůžek. Do Věznice v Řepích jsou ženy umístěny a vybírány na základě psychologických testů. Musí splňovat určité podmínky, jako je pracovní zařaditelnost a možnost udělení volného pohybu mimo věznici. Přihlíží se také k charakteru trestné činnosti a osobnosti odsouzené. Další podmínkou je, aby nebyly recidivistky, a aby šlo o jejich první odsouzení k VTOS. Nesmí být také pachatelkami zvláště závažných trestných činů a nesmějí mít nařízenou ústavní nebo ambulantní protialkoholní či protitoxikologickou léčbu (Vězeňská služba, 2018). Odsouzené ženy se při pracovních aktivitách pohybují bez dozoru, mohou nosit civilní oblečení, rozlišovacím znakem je pouze pracovní šedé tričko. Odsouzené mají možnost se účastnit kvalifikačního/rekvalifikačního kurzu sv. Zdislavy. Pokud se ženy kurzu účastní, v době studia se neúčastní pomocných úklidových prací, a po úspěšném absolvování se věnují práci na oddělení. Jsou odlišeny i barvou svého oblečení od žen, které plní pomocné úklidové práce.

Civilní pracovníci

Mezi civilní pracovníky patří pracovníci Vězeňské služby, zdravotnického personálu a další pracovníci, nezbytní pro chod Domova. Pracovní prostředí je zde odlišné, jak od klasické nemocnice, tak od klasického vězení. Cílem pracovníků je vytvářet přátelské, vstřícné vztahy mezi všemi zúčastněnými. Zdravotní personál tvoří lékaři a zdravotní sestry, kteří jsou současně lektory v kurzu sv. Zdislavy. Kurz sv. Zdislavy je navíc otevřen i pro civilní osoby, které se ho účastní spolu s odsouzenými ženami. Nedílnou součástí pracovního kolektivu Domova jsou dobrovolníci. Ti pomáhají s organizací kulturních a společenských akcí, nebo při úpravě venkovních prostor areálu (Domov sv. Karla Boromejského, 2018). Vězeňská služba posuzuje spolu s řádovými sestrami zařaditelnost odsouzených žen do kurzu, má možnost udělovat jak odměny za dobré chování, tak kázeňské tresty.

Věkem pokročilí a nemocní lidé

Věkem pokročilí a nemocní lidé jsou klienty Domova sv. Karla Boromejského. Jde převážně o nemocné seniory, kteří při stavu své nemoci nemohou zůstat sami. Domov však není hospicovým zařízením. Poskytuje dočasnou lékařskou a pečovatelskou péči v lůžkovém zdravotním zařízení, pro cca 72 klientů. Příbuzní, kteří se starají o člena rodiny, který není soběstačný a vyžaduje celodenní nepřetržitou péči, mohou zde v rámci sociální služby využít i denního stacionáře, případně možnosti odlehčovací pobytové služby pro 13 osob. V Domově je prováděna i základní kondiční rehabilitace a ergoterapie. O klienty se tu starají lékaři, zdravotníci a odsouzené ženy. Péče o nemocné je doplněna i o duchovní službu (Domov sv. Karla Boromejského, 2018).

Soužití jednotlivých sociálních skupin projektu má přinést vzájemný prospěch pro všechny zúčastněné strany. Pro odsouzené ženy může být největším přínosem kontakt s dalšími sociálními skupinami, mohou se od nich učit, přejímat jejich názory, hodnoty a postoje. Nejde tedy jen o proces neformálního vzdělávání, ale především o oblast informálního učení. Ať už se odsouzené ženy účastní kurzu sv. Zdislavy nebo ne, přicházejí do kontaktu s klienty Domova. Učí se o ně pečovat, seznamují se se stářím a smrtí, což je často vede k přehodnocení dosavadního způsobu chování. V ideálním případě si vytváří pozitivní vztah ke svému okolí, klienti je často vnímají jako klasický zdravotnický personál a není k nim přistupováno jako k odsouzeným. To pro ně může mít velký pozitivní dopad na jejich psychickou stránku. Odsouzeným ženám péče o nemocné může přinést i určité uspokojení z pocitu, že jsou užitečné. Vidí, že klienti jsou za jejich péči vděční, a budují si vzájemný vztah. Zdravotnický personál vede odsouzené ženy k disciplíně, zodpovědnosti, trpělivosti a toleranci. Přistupuje k nim jako ke svým žákyním a tak je představuje i klientům Domova, o které se ženy starají. Ukazuje jim, že práce je náročná, ale zároveň velmi záslužná. Odsouzené

ženy denně přichází i do kontaktu s řádovými sestrami, které spolurozhodují o jejich zařazení do kurzu. Laskavé chování, vzájemná úcta, tolerance řádových sester a jejich poslání sloužit potřebnému člověku má v ideálním případě pozitivní vliv na odsouzené ženy, pro které jejich chování může být inspirací. Projekt Čtyři světy pod jednou střechou může mít z psychologického a sociálního hlediska na vězeňkyně kladný dopad.

5.2 Cíle empirického šetření

Empirické šetření se zaměřuje na kvalifikační/rekvalifikační kurz sv. Zdislavy, který je neodmyslitelným prvkem projektu Čtyři světy pod jednou střechou. Hlavním cílem empirického šetření je zjištění motivace odsouzených žen k účasti v tomto kurzu. Protože se empirické šetření snaží o komplexnější pohled na tento kurz, v rámci dalších cílů se zaměřuje na subjektivně vnímaný přínos kurzu nejen pro odsouzené ženy, ale i pro další tři skupiny projektu. V rámci šetření je tak provedena komparace pohledů čtyř odlišných sociálních skupin na přínos kurzu sv. Zdislavy.

Celkem byly stanoveny čtyři cíle empirického šetření.

Prvním cílem bylo zjistit, zda se odsouzené ženy účastní kurzu kvůli zvýšení kvalifikace, případně jaká je jejich další motivace. S tím souvisí i otázka, zda existuje určitá neshoda mezi motivací, kterou odsouzené ženy uvádějí a mezi motivací, kterou u odsouzených žen při práci s nimi pozorují řádové sestry a civilní zaměstnanci.

Druhým cílem šetření bylo zjistit, zda by měl kurz, dle sester řádu sv. Karla Boromejského a civilních zaměstnanců, přinášet odsouzeným ženám i jiné, než odborné kompetence, a zda se tyto představy shodují s odpověďmi odsouzených žen, co ony samy pocítují, že se v kurzu naučily.

Třetím cílem empirického šetření bylo zjistit, zda by odsouzené ženy projevíly zájem i o jiné typy profesního vzdělávání nabízené v dalších ženských věznicích.

Čtvrtým cílem bylo ověřit, zda je kurz všemi stranami projektu vnímán jako přínosný, a jaký konkrétní přínos jednotlivé strany pocítují.

Na základě cílů empirického šetření byly stanoveny výzkumné otázky:

Motivace odsouzených žen k účasti v kurzu sv. Zdislavy

- 1) Odsouzené ženy se do kurzu sv. Zdislavy přihlásily primárně pro zvýšení kvalifikace?
- 2) Je počáteční motivace (tj. při přihlašování do kurzu) odsouzených žen shodná s motivací současnou (tj. při dokončování kurzu)?
- 3) Existuje neshoda mezi motivací, kterou uvádějí odsouzené ženy (ať už při přihlašování či dokončení kurzu) a mezi motivací, která je u odsouzených žen pozorována ostatními skupinami projektu?

Rozvoj dalších kompetencí v rámci kurzu sv. Zdislavy

- 4) Je cílem kurzu rozvíjet i jiné než odborné kompetence?
- 5) Shodují se představy realizátorů kurzu (řádových sester a zdravotnického personálu) o rozvoji jiných kompetencí s tím, co pocítují odsouzené ženy, že se v kurzu naučily?

Zájem odsouzených žen o jiné typy profesního vzdělávání

- 6) Měly by odsouzené ženy, které se kurzu v Řepích účastní, zájem o jiné profesní vzdělávání, které v současnosti nabízejí jiné ženské věznice?

Subjektivní přínos pro všechny zúčastněné strany projektu

- 7) Má kurz sv. Zdislavy subjektivně vnímaný přínos nejen pro odsouzené ženy, ale také pro všechny zúčastněné skupiny projektu Čtyři světy pod jednou střechou?
- 8) Jsou jednotlivými stranami projektu vnímány problémy se společným soužitím a spoluprací se zbylými sociálními skupinami při realizaci kurzu sv. Zdislavy?

5.3 Metodika empirického šetření a sběru dat

Pro dosažení cílů bylo zvoleno kvalitativní šetření. Konkrétně byly zvoleny polostrukturované rozhovory se zástupci jednotlivých skupin. U každé skupiny se otázky částečně lišily, což vychází z jiné funkce a postavení každé skupiny. Lišila se i délka rozhovorů, průměrně jeden rozhovor trval přibližně 30 minut. Každému respondentovi bylo položeno 5–8 připravených otázek, u většiny pak byly položeny další doplňující a rozvíjející otázky. Menší počet otázek (4) byl zvolen u klientů, nacházejících se na lůžkovém oddělení Domova, kdy pro mě byla klíčová otázka na spokojenost se stávající péčí a postojem k celému projektu. Celkem bylo provedeno 13 rozhovorů.

5.4 Výběr výzkumného vzorku

Veškerý výběr respondentů byl proveden na základě současných možností a po domluvě s Vězeňskou službou a sestrou představenou Domova. Výběr byl tedy účelový. Snahou bylo vybrat reprezentující zástupce dané skupiny. Jednalo se o čtyři soubory respondentů:

Soubor č. 1 odsouzené ženy

Do kurzu sv. Zdislavy je tento rok přihlášeno 7 odsouzených žen. Výběr respondentek byl realizován Vězeňskou službou, která oslovila ženy absolvující kurz a vybrala ty z nich, které byly ochotny poskytnout informace. Rozhovory proběhly se třemi odsouzenými ženami. Je potřeba říci, že všechny tři respondentky měly dokončené středoškolské vzdělání. Věkově byla tato skupina nehomogenní – od velmi mladé až po starší věk. V rámci zachování anonymity neuvádím žádná jména respondentů.

Soubor č. 2 řádové sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Ze skupiny řádových sester jsem mluvila se sestrou představenou a dalšími třemi řádovými sestrami. Všechny sestry přichází do kontaktu s odsouzenými ženami během kurzu sv. Zdislavy.

Soubor č. 3 civilní zaměstnanci

Soubor číslo 3 zahrnuje dva podsoubory:

- civilní zaměstnance z řad zdravotnického personálu: rozhovor byl uskutečněn se zdravotní sestrou, která školí v rámci kurzu sv. Zdislavy odsouzené ženy a zároveň je garantem tohoto kurzu,
- civilní zaměstnance z řad Vězeňské služby: rozhovor byl uskutečněn se sociální pracovnící oddělení VTOS v Řepích.

Soubor č. 4 klienti Domova

V rámci skupiny klientů Domova jsem mluvila se třemi respondenty, kteří byli vybráni dle jejich zdravotního stavu. Jednalo se o pacienty, kteří se v Domově nacházeli déle než 1 měsíc.

5.5 Průběh empirického šetření

Rozhovory probíhaly v objektu Domova v řádu několika dní, po telefonické a emailové domluvě s Vězeňskou službou a osobním jednáním s vedením Domova. První rozhovor se konal se

zástupkyní sester řádu sv. Karla Boromejského, se sestrou představenou, která se mi velmi ochotně věnovala a poskytla mnoho cenných informací o vzdělávání, zaměstnávání a hodnocení vězeňkyň. Následující rozhovor proběhl s dalšími řádovými sestrami a se zástupkyní zdravotnického personálu. V rámci tohoto rozhovoru jsem se seznámila s celou realizací kurzu sv. Zdislavy a s jeho náročností pro odsouzené ženy. Poslední rozhovory proběhly s pracovníci Vězeňské služby a s odsouzenými ženami ve VTOS. V rámci specifického prostředí vězení žádný z rozhovorů nesměl být nahráván, mohly být pořízeny pouze písemné poznámky. Rozhovory s odsouzenými ženami probíhaly za dozoru pracovníků Vězeňské služby.

5.6 Výsledky empirického šetření

- 1) Odsouzené ženy se do kurzu sv. Zdislavy přihlásily primárně pro zvýšení kvalifikace?
- 2) Je počáteční motivace (tj. při přihlašování do kurzu) odsouzených žen shodná s motivací současnou (tj. při dokončování kurzu)?

V rámci potvrzení svých výzkumných otázek, týkajících se motivace odsouzených žen, jsem zjišťovala, zda se motivace žen změnila, tedy zda motiv, proč se do kurzu přihlásit, je totožný s motivem, proč v kurzu pokračovat, případně ho úspěšně dokončit. Nejdříve jsem položila otázku, co odsouzené ženy vedlo k přihlášení se do kurzu, a poté, co je vede k pokračování (dokončení) kurzu nyní.

Odsouzené ženy

Žena č. 1 uvedla, že prvotní motivací bylo pokračování v tom, co dělala před výkonem trestu, kdy už částečně měla zkušenosti s péčí o seniory. Chtěla v této práci pokračovat, primárně ji nešlo o získání certifikátu o absolvování kurzu. Na otázku, co ji nyní vede k dokončení kurzu, odpovídá: *„chci se té práci věnovat i v budoucnu, baví mě.“* Žena č. 2 uvedla, že se do kurzu přihlásila, aby se uměla postarat o rodinu a využít čas ve VTOS. Nyní ji k dokončení kurzu vede získání kvalifikace a přemýšlí o vysokoškolském studiu obor všeobecná zdravotní sestra. Zjistila, že ji toto zaměření baví. Přesněji uvedla: *„Baví mě práce s pacienty, hlavně ta zpětná vazba od nich...můžu dělat něco, co mě baví, třeba předmět lékárenství, chci si podat přihlášku na vysokou školu.“* Žena č. 3 uvedla, že ji účast v kurzu byla doporučena Vězeňskou službou, chtěla vyzkoušet, zda kurz zvládne. Nyní účast v kurzu vidí jako smysluplnou činnost a jako možnost získání kvalifikace. Taktéž uvažuje o podání přihlášky na vysokou školu obor zdravotní sestra. Uvedla: *„...hlavně smysluplnost té práce, chci pokračovat na vysoké škole na všeobecnou sestru.“*

3) Existuje neshoda mezi motivací, kterou uvádějí odsouzené ženy (ať už při přihlašování či dokončení kurzu) a mezi motivací, která je u odsouzených žen pozorována ostatními skupinami projektu?

V rámci motivace jsem dále zjišťovala, zda existuje neshoda mezi uváděnou motivací odsouzených žen (ať už při přihlašování či dokončování kurzu) a mezi motivací, kterou u odsouzených žen pozorují další sociální skupiny při práci s nimi.

Sestry řádu sv. Karla Boromejského

První sestra boromejka uvedla, že ženy často usilují o dobré doporučení o jejich chování při následném (předběžném) propuštění z VTOS. Sestra zmínila komunikaci s Vězeňskou službou, kdy předává informace, jak se odsouzené ženy chovají a Vězeňská služba může případně buď ukládat kázeňské tresty, nebo zohlednit dobré chování. Druhá sestra uvedla, že některé ženy mají o samotnou kvalifikaci zájem, ale setkává se i s případy, kdy jsou účastnice kurzu vychytralé a vědí, že pro ně bude mít účast v kurzu i jiné výhody a často jim, alespoň z počátku, nejde primárně o péči o druhé. V tom se shodují i další dvě sestry boromejky. Jedna z nich dále uvádí: *„o kurz mají zájem především vysokoškolačky a středoškolačky, které vědí, že svoji původní profesi po výkonu trestu odnětí svobody už nebudou moci vykonávat.“*

Civilní zaměstnanci

Zdravotní sestře jsem položila otázku, jaká motivace je z její strany pozorována u odsouzených žen při práci s nimi. Dle jejích slov je patrné, že u odsouzených žen pozoruje, že se do kurzu často zpočátku přihlašují kvůli jiným důvodům, než ony samy veřejně uvádějí. Pozoruje hlavně to, že je pro ně důležité i jejich postavení ve vězení. Když se kurzu účastní, jsou „něco víc“ než ženy, které v rámci VTOS vykonávají pouze úklidové práce nebo pomocné práce v kuchyni. Zároveň po absolvování kurzu mají více finančních prostředků, za které si ve vězení mohou koupit například lepší hygienické potřeby. Zdravotní sestra uvádí: *“...mohou si pak koupit ve stánku třeba lepší šampón než ta druhá a pro ně to má velký význam.“*

Z rozhovorů dále vyplynulo, že je často ženám Vězeňskou službou účast v kurzu doporučena při jejich umístění do věznice jak z finančních důvodů, tak kvůli užitečnosti kurzu, a v budoucnu při hledání práce po propuštění ve VTOS.

4) Je cílem kurzu rozvíjet i jiné než odborné kompetence?

Sestry řádu sv. Karla Boromejského

Při zjišťování, zda má kurz sv. Zdislavy odsouzené ženy učit i jiným, než odborným znalostem, jsem se nejdříve ptala řádových sester, jaké další kompetence by dle jejich představ měl kurz rozvíjet. Všechny sestry se shodly, že ženy by se měly naučit pečovat o druhé, nejen co se týká zdravotní péče, ale především té sociální. Dvě sestry uvedly, že kurz přináší vnitřní vyrovnaní a má výchovnou funkci. Obě uvedly, že ženy se především naučí disciplíně, empatii a porozumění. Třetí sestra boromejka zmínila schopnost začít se věnovat nové smysluplné činnosti a dotáhnout ji do konce – složit zkoušku. Přesně uvedla: „*že se odsouzené ženy o něco snaží,*“ samozřejmě v kladném smyslu. Čtvrtá řádová sestra uvedla, že by se ženy měly naučit zodpovědnosti, spolupráci a změnit pohled na stáří a na svůj předchozí život.

Civilní zaměstnanci

Stejnou otázku jsem položila i zdravotní sestře, která je garantem kurzu sv. Zdislavy. Z rozhovoru vyplynulo, že by kurz měl být pro odsouzené ženy šancí na nový život a práci po VTOS. Uvádí, že: „*ženy se mi před očima promění, opěkní a dozrají.*“ Dále zmiňuje výchovný efekt. Kurz by měl ženy naučit schopnosti sebereflexe – přehodnocení dřívějšího způsobu života a celkového hodnotového žebříčku. Měl by je naučit disciplíně, vytrvalosti, péči o ostatní, vážení si svobodné volby. Ženy si v kurzu uvědomí, že je na tom někdo hůře a je závislý na jejich pomoci. Ona sama jim říká, že jsou svobodnější než klienti – pacienti, protože ony jednou odejdou a budou mít šanci začít znovu.

5) Shodují se představy realizátorů kurzu (řádových sester a zdravotnického personálu) o rozvoji jiných kompetencí s tím, co pocítují odsouzené ženy, že se v kurzu naučily?

Odsouzené ženy

Při rozhovoru s odsouzenými ženami jsem zjišťovala, zda ony vnímají, že se v kurzu naučily dalším kompetencím, než je péče o nemocné pacienty, tedy zda je kurz podle nich samotných naučil ještě něčemu jinému, než jsou jen odborné znalosti. Žena č. 1 uvedla, že v rámci kurzu přehodnotila dosavadní myšlení a pohled na svůj předchozí život na svobodě i na smrt jako součást života. Naučila se vytrvalosti, zodpovědnosti, naslouchání a komunikaci. Přesně zmínila: „*určitě jsem přehodnotila spoustu věcí...často se stane, že vám nějaký pacient odejde, s tím je taky potřeba se srovnat. Jinak u zkoušky nemůžete uspět, pokud se neučíte, je to náročný, pokud nepracujete ve zdravotnictví, tak si na to musíte sednout a učit se po večerech, ale učila jsem se, takže myslím, že zkoušky udělám....no a naučila jsem se mluvit s lidmi a poslouchat.*“ Žena č. 2 uvedla, že kurz ji

dal možnost jinak pohlížet na stáří, umět se o nemocné postarat nejen po odborné zdravotní stránce, ale také po stránce sociální a umět se vyrovnat se smrtí. Uvedla, *„jednou budu vědět, jak se postarat o své rodiče, jak s nimi mluvit... i když třeba umřou co udělat, s tím jsem se tu taky setkala.“* Žena č. 3 uvedla, že se především naučila trpělivosti a to jak při samotném učení tak i při práci s pacienty. Dále kurz přispěl k rozvoji její vytrvalosti a vůli něčeho dosáhnout. Dle jejích slov: *„jsem trpělivější, když se to všechno učíte a pak tu pracujete, staráte se o pacienty, tak to jinak nejde, člověk zjistí, jaké má meze odolnosti, zda vytrvá. Zjistila jsem, že to zvládnou.“*

6) Měly by odsouzené ženy, které se kurzu v Řepích účastní, zájem o jiné profesní vzdělávání, které v současnosti nabízejí jiné ženské věznice?

V rámci zjišťování výzkumné otázky jsem se žen zeptala, zda by měly zájem o konkrétní vzdělávací možnosti, které nabízejí ostatní ženské věznice. Cílem bylo zjistit, zda by se jich ženy účastnily v případě, že by byly do dané věznice zařazeny. Ženám jsem nejdříve kurz představila, poté položila otázku, zda by o kurz měly zájem, a následně jsme hovořily o důvodech uvedené odpovědi.

Otázky se týkaly následujících kurzů/oborů:

Učební obor Šití prádla (Věznice Světlá nad Sázavou)

Učební obor Provozní služby (Věznice Světlá nad Sázavou)

Kurz Práce na CNC strojích (Věznice Opava) Odsouzené ženy

Žena č. 1 by o žádný z nabízených kurzů zájem neměla. Vadila jí především délka učebních oborů nabízených ve Věznici Světlá nad Sázavou. U kurzu Práce na CNC strojích uvedla, že by obsluha strojů nebyla nic pro ni. Odpověděla: *„...na to bych se asi nepřihlásila, to bych raději chodila na kurz toho šití, ale to je zase docela dlouhý.“* Žena č. 2 uvažovala o obou učebních oborech ve Věznici Světlá nad Sázavou. Výhrady uvedla k tomu, že oba obory jsou v rámci formálního vzdělávání. *„No já střední školu mám, tady se mi líbí, že je to jen kurz...“*, uvádí. Dále se zmínila o tom, že se jí líbí možnost pracovat v Domově po absolvování kurzu, což neví, zda by bylo možné v rámci Věznice Světlá nad Sázavou po absolvování těchto oborů. Pokud ano, o oborech by uvažovala. Projevila by zájem i o kurz na CNC strojích, ale jen pro získání kvalifikace. Žena č. 3 uvádí, že pravděpodobně by se účastnila jen posledního kurzu. V oboru Provozních služeb a Šití prádla nevidí takové uplatnění. Pokud by po absolvování kurzu na CNC strojích mohla být v rámci věznice zaměstnána, o kurzu by uvažovala.

7) Má kurz sv. Zdislavy subjektivně vnímaný přínos nejen pro odsouzené ženy, ale také pro

všechny zúčastněné skupiny projektu Čtyři světy pod jednou střechou?

Odsouzené ženy

V rámci zjišťování přínosu kurzu, který jednotlivé strany subjektivně pocítují, jsem se odsouzených žen dotazovala, co považují za největší přínos kurzu pro ně samotné, a zda naopak existuje něco, co se jim na kurzu nelíbí, případně jestli by něco změnily. V odpovědi na změny se ženy shodly, že kurz jim vyhovuje a není nic, co by na něm měnily. Odpovědi na přínos se u účastnic lišily. Žena č. 1 uvedla jako největší přínos „*naučit se mluvit s lidmi a poslouchat*“, dále pak změnu svého pohledu na smrt a celkovou změnu myšlení. Žena č. 2 jako největší přínos kurzu vidí schopnost v budoucnu postarat se o rodinu, o své staré rodiče a příbuzné. Oceňuje možnost zpětné vazby na sebe a svoji práci od klientů, o které se v rámci kurzu sv. Zdislavy stará. Dále hovořila o kurzu jako o možnosti studovat zajímavé předměty a „*dělat něco, co ji baví*“. Žena č. 3 uvedla jako největší přínos kurzu smysluplnost činnosti, kterou vykonává. Zmínila i přehodnocení kritérií pro svůj další život.

Sestry řádu sv. Karla Boromejského

Při rozhovoru se sestrami boromejkami jsem zjišťovala, co ony považují za největší přínos kurzu pro jejich řád. Všechny čtyři dotazované sestry se shodly, že za subjektivní přínos pro řád považují pomoc při péči o klienty Domova. Dále se shodují, že touto skutečností dochází i k naplnění jejich poslání – pomáhat lidem. Jedná se o pomoc nejen klientům Domova, ale i odsouzeným ženám.

Civilní zaměstnanci

Zdravotní sestře jsem v průběhu rozhovoru taktéž položila otázku týkající se přínosu kurzu sv. Zdislavy pro zdravotnický personál. Jako největší přínos pocítuje pomoc při péči o nemocné v Domově, kdy po absolvování kurzu se odsouzené ženy pravidelně starají o pacienty, čímž ulehčují vytížení zdravotnického personálu. Uvedla: „*pro nás je to zcela jednoznačně pomoc při starání se o pacienty, naučí se o ně pečovat, umýt je, dát jim najíst....rozpoznat, pokud není něco v pořádku... chovají se k nim hezky, chodí jim také číst apod., na to my nemáme čas.*“

Pracovnice Vězeňské služby vidí jako největší přínos možnost vzdělání pro ženy, které si jako jednu z forem programu zacházení může odsouzená zvolit. I pro ně samotné je přínosné, že ženy „*přehodnotí svůj hodnotový žebříček*.“ Ženy jsou méně problémové a nemusí se tak například udělovat tolik kázeňských trestů.

Klienti Domova

Klientům Domova jsem položila otázku na spokojenost s péčí, co se jim líbí a naopak, zda existuje něco, co se jim nelíbí, případně by změnili. Ani v jednom z případů jsem se nesetkala s ničím, co by se klientům nelíbilo a celkově péči hodnotili velmi kladně. Paní č. 1 uvedla, „*že jsou zde milé sestřičky...navíc nám ohřívají polévku večer, denně převlíkají postele, velký pořádek tu je...*“ paní č. 2 na otázku odpověděla: „*můžu říct, že se mi tu líbí moc, je tu vynikající péče.*“ Poslední rozhovor proběhl s pánem, který na otázku odpověděl: „*všichni jsou hodní, nemůžu říct ani slovo, nemám žádné výhrady...doporučuji.*“ Ačkoli klienti vědí, že se o ně starají i odsouzené ženy, tento fakt jim není připomínán a při jejich péči jsou odsouzené ženy představovány jako kolegyně zdravotnického personálu. Z odpovědí klientů je patrné, že se jim v Domově líbí hlavně to, že sestry jsou milé a mají čas i na detailnější péči – například jim večer ještě přinést a ohřát jídlo navíc apod. Odsouzené ženy se v rámci kurzu učí o klienty nejen pečovat, ale věnují se jim i nadstandardně, mimo určený čas, chodí jim například číst. Na tyto aktivity pro klienty nemá civilní zdravotní personál při svém vytížení prostor.

8) Jsou jednotlivými stranami projektu vnímány problémy se společným soužitím a spoluprací se zbylými sociálními skupinami při realizaci kurzu sv. Zdislavy?

Otázku na problémy při společném soužití a spolupráci jsem položila řádovým sestrám a civilním zaměstnancům. Názor klientů Domova jsem získala už při zjišťování pocíťovaného přínosu kurzu sv. Zdislavy, kdy z rozhovorů vyplynulo, že s péčí jsou všichni spokojeni a není nic, co by vytkli nebo změnili. S přítomností odsouzených žen v areálu jsou klienti seznámeni už při nástupu do Domova, ale jak uvádí sestra představená, většina z nich už se dále neptá a nerozlišuje, jestli se o ně starají odsouzené ženy v rámci kurzu nebo zdravotnický personál.

Sestry sv. Karla Boromejského

Sestry se shodly, že soužití čtyř odlišných sociálních skupin nepřináší žádné problémy. Naopak ho vnímají pozitivně. Uvedly, že toto soužití a kurz mají dlouhou tradici, a že se nikdy nesetkaly s problémy, které by toto soužití znemožňovaly. Spolupráce s Vězeňskou službou i zdravotnickým personálem je bezproblémová. Sestra představená doplňuje, že náročnost vnímá částečně při organizaci kurzu, například sestavování rozpisů a rozvrhů. Při práci s odsouzenými ženami sestry uvedly, že se v minulosti setkaly asi s dvěma případy, kdy odsouzené zneužily jak účasti v kurzu, tak i celkového chodu věznice, kdy oproti jiným zařízením mají větší míru svobody. Pohybují se v určitých částech areálu bez dozoru, především při péči o pacienty, ale také například při úklidových pracích.

Civilní zaměstnanci

Zdravotní sestra na stejné otázky uvedla, že žádné problémy nevnímá. Soužití skupin ji přijde jako fungující. Při své práci nevnímá, že učí odsouzené ženy a říká, že neví (a ani vědět nechce) za co jsou ženy odsouzené k výkonu trestu. Mnohem důležitější pro ni je, jak se starají o pacienty. Uvádí, že většina z nich se dá „převychovat.“ S vážnějším problémem v rámci kurzu se setkala za dobu svého působení pouze jednou. Spolupráce s Vězeňskou službou i řádovými sestrami je zcela vyhovující.

Pracovnice Vězeňské služby hodnotí soužití všech skupin jako dobré. Uvádí, že Vězeňská služba posuzuje především možnost zařazení žen do kurzu, poté spolupracuje s řádovými sestrami, na kterých je závěrečné rozhodnutí, zda ženy do kurzu přijmou. Při práci s odsouzenými pro ně kurz nepředstavuje žádné další organizační problémy, protože ženy se mohou i při některých dalších činnostech pohybovat bez neustálého dozoru.

5.7 Diskuze

Z analýzy současných vzdělávacích možností odsouzených žen v České republice vyplývá, že pokud se jedná o zájmové vzdělávání, je nabídka dostačující, dokonce převažuje ostatní možnosti vzdělávání (viz tabulka 4). S růstem počtu žen ve VTOS (viz kapitola 3.1) je ale potřeba se zaměřit i na důležitost dalšího profesního vzdělávání a propojení s možností zaměstnání. Je třeba zvážit, zda finanční a časové nároky na zajištění kurzu se vyrovnají účasti a využitelnosti kurzu pro odsouzené ženy. Dále třeba zvážit, zda v určitých vězeňských zařízeních není nabídka zájmových aktivit příliš rozsáhlá a nevede ženy k jejich upřednostňování před dalším profesním vzděláváním. V rámci svého šetření jsem se proto zaměřila na to, co v Řepích vede odsouzené ženy k účasti v kurzu sv. Zdislavy.

První výzkumná otázka, tedy že ženy se kurzu účastní primárně pro zvýšení kvalifikace, nebyla potvrzena. Ani jedna z dotázaných žen ve své odpovědi tento motiv jako primární důvod k účasti v kurzu ve své odpovědi neuvedla. Při otázce na současnou motivaci v pokračování v kurzu a k jeho dokončení však motiv získání kvalifikace ženy uváděly, což dokazuje, že se motivace v průběhu kurzu změnila. Z šetření tedy vyplynulo, že motivace odsouzených žen při přihlašování do kurzu není úplně shodná s jejich motivací k dokončení kurzu, objevují se i nové faktory vedoucí odsouzené k dokončení kurzu. Odsouzené ženy jako primární motivaci, proč se do kurzu přihlášily,

uváděly důvody jako: umět se o někoho postarat, dělat něco, co je baví, nebo vyzkoušet, zda kurz zvládnou. Až v otázce, co je vede k dokončení kurzu, se odsouzené ženy shodly, že získání kvalifikace je jedním z těchto důvodů.

Pro ženy ve VTOS nemusí být prioritou absolvování kurzu pro získání kvalifikace, případně si tento fakt dostatečně neuvědomují, ale v průběhu kurzu zjistí, že jde o možnost se později (po VTOS) lépe uplatnit na pracovním trhu a kvalifikaci proto chtějí získat. To může dokládat i současná situace v ostatních věznicích, kdy ženy dávají přednost zájmovým vzdělávacím aktivitám (viz tabulka 4), kdy si nemusejí plně uvědomovat, že po propuštění mohou mít ztíženou pozici na pracovním trhu (viz kapitola 3.2). V jednom z rozhovorů bylo zmíněno, že odsouzené byl kurz doporučen od Vězeňské služby. Ona sama nyní chce kurz dokončit a v budoucnu tuto kvalifikaci ještě rozšířit studiem na vysoké škole. To dokazuje, jak významnou úlohu má okolí pro stimulaci žen k účasti na vzdělávání. Je důležité, aby program zacházení nebyl jen možným výběrem vzdělávacích aktivit, ale aby byl vysvětlen i jejich přínos pro odsouzené. To klade nároky na pracovníky Vězeňské služby. Odborníci zdůrazňují roli individuálního přístupu k odsouzeným, který je nyní lépe umožněn díky změně v diferenciaci věznic a SARPU (viz kapitola 1.2). Pracovníci Vězeňské služby by měli stanovit a nabídnout odsouzenému takové aktivity v rámci programu zacházení, které odpovídají jejich profesnímu názoru. To, zda si ho jedinec zvolí, je čistě na jeho vlastní motivaci (Beránek, 2006, s. 14–15).

Ačkoli byla skrze rozhovory s odsouzenými ženami zkoumána jejich motivace, byl zároveň zjišťován i pohled dalších dvou výzkumných souborů (řákových sester a civilních pracovníků). Cílem bylo zjistit, jakou motivaci tyto skupiny pozorují u odsouzených žen při práci s nimi. Výsledkem bylo zjištění, že existuje určitá neshoda mezi motivací, kterou uvedly odsouzené ženy a motivací, kterou pozorovaly další dva dotazované soubory. Ty uvedly, že pro ženy je kurz výhodný i z hlediska jejich postavení ve vězení, vyhnutí se jiným činnostem a možnostech lepšího posudku na jejich chování.

Pokud bychom výsledky empirického šetření této práce daly do souvislosti s PEPS (viz kapitola 3.3), výsledkem by bylo zastoupení všech čtyř motivačních faktorů v rámci rozhovorů. Odsouzené ženy zmínily z PEPS dva faktory: faktor vlastního dobra a získání znalostí, a naplnění volného času. Zástupci řákových sester a civilních zaměstnanců v rozhovorech zmínily, že pozorují i dva zbylé motivační faktory, které Boshier stanovil. Jedná se o získání výhod a vyhnutí se méně příjemným činnostem.

Dalším cílem šetření bylo zjistit, zda kurz sv. Zdislavy má z pohledu dvou dotazovaných souborů (řádových sester a civilních pracovníků) rozvíjet i jiné než odborné znalosti. Dotazované soubory se shodly, že je kurz zaměřen i na rozvoj dalších kompetencí, na sociální učení, sebereflexi, a nejde tedy pouze o další profesní vzdělávání s cílem získání kvalifikace. Představy realizátorů kurzu se ve velké míře shodovaly s tím, co odsouzené ženy samy pociťovaly, že jim kurz přinesl. Každá žena dokázala subjektivně říct, co jí kurz kromě odborných znalostí dále naučil. Jednalo se o rozvoj komunikace, vytrvalosti, trpělivosti, naslouchání, dále často zmiňovaly i přehodnocení žebříčku hodnot a vyrovnání se se stářím a umíráním.

V rozhovorech odsouzené ženy uvedly, že se získané kvalifikaci chtějí v budoucnu věnovat a je pro ně významné, že po skončení kurzu na něj mohou navázat (vysokoškolské studium), pracovat v rámci VTOS a později i na svobodě, což kurz sv. Zdislavy umožňuje. Absolventky mohou po VTOS nastoupit například do Nemocnice Pod Petřínem. Zajímavý je fakt, že ačkoli ani jedna z žen neuvedla jako počáteční motivaci přihlášení se do kurzu získání kvalifikace, důležitost využitelnosti kurzu se projevila při dotazování na výzkumnou otázku, zda by měly zájem o další profesní vzdělávání, nabízené jinými ženskými věznicemi. Ukázalo se, že ženy přemýšlely nad tím, jestli by byl kurz pro ně v budoucnu využitelný. Ze tří nabízených kurzů jedna odsouzené uvedla, že by se spíše neúčastnila žádného nabízeného kurzu, ostatní dvě dotazované uvažovaly alespoň o jednom z nabízených kurzů. Daly by přednost neformálnímu vzdělávání před formálním, které pro ně bylo časově dlouhé. Protože se jednalo o ženy s dokončeným středoškolským vzděláním, je možné, že i z tohoto důvodu by ženy daly přednost vzdělávání neformálnímu. Situace by mohla být jiná u žen s nedokončeným středoškolským, případně základním vzděláním.

Empirické šetření si jako jeden z cílů kladlo zjistit, zda je kurz subjektivně vnímán jako přínosný pro všechny zúčastněnými strany projektu Čtyři světy pod jednou střešou. Tato otázka se potvrdila. Všechny čtyři dotazované soubory považovaly kurz za přínosný. Kurz tedy není vnímán jako přínos pouze pro odsouzené ženy, ale je subjektivně prospěšný pro další tři skupiny projektu. Zároveň z rozhovorů bylo patrné, že realizace soužití a vzájemná spolupráce nepřináší žádné závažné problémy a je vnímána jako fungující. Tento projekt, v České republice ojedinělý, je ukázkou soužití rozdílných sociálních skupin, které si mohou být vzájemným přínosem. Nabízí se otázka, zda by podobný projekt mohl být realizován i v jiných vězeňských zařízeních.

Z výsledků šetření je patrné, že dotazované odsouzené ženy se na kurz sv. Zdislavy primárně kvůli potřebě získání kvalifikace nehlásily, v průběhu kurzu si uvědomily, jaké možnosti jim tento kurz

přináší nejen po stránce uplatnění se v budoucnu na trhu práce, ale že se v něm mohou naučit i dalším dovednostem.

Dále bylo zjištěno a potvrzeno, že realizace kurzu a celého soužití v rámci projektu je všemi zúčastněnými vnímáno jako přínosné. Kurz může být příkladem, jak osoby ve VTOS vzdělávat tak, aby nešlo pouze o naplnění jejich volného času, ale i o další subjektivní přínosy, o využitelnosti kvalifikace v budoucnu, o propojení možností žen pracovat a vykonávat prospěšnou činnost i v rámci svého výkonu trestu.

6 Závěr

Práce se nejprve zabývala stručnou historií vězeňství od dob, kdy se mění pohled na trest a začíná se více uvažovat o potřebě prevence trestných činů. Rozšiřuje se myšlenka vězně nejen zaměstnávat, ale i vzdělávat. Na historickou část práce navazuje současný stav vězeňství. Dále byla věnována pozornost změně v diferenciaci věznic, která byla v českém vězeňství realizována v roce 2017. Tím, že rozhodnutí o zařazování vězňů do jednotlivých druhů vnitřní diferenciace věznic bylo převedeno ze soudů do pravomoci Vězeňské služby, umožňuje odsouzeným přesnější zohlednění jejich chování ve VTOS a možnost rychlejšího přeražení do jiné věznice. Dochází k vytvoření více šancí pro odsouzené účastnit se vzdělávacích aktivit, kterých by se jinak, kvůli svému původnímu zařazení, účastnit nemohly. V první kapitole byla dále věnována pozornost současnému stavu vězňů osob.

Druhá část práce se zabývala vzděláváním vězňů osob. Zmiňovala se o počátcích vzdělávání osob ve VTOS, dále se zabývala současnou legislativou v České republice, která se týká vězeňství. Na tuto kapitolu navazovaly jednotlivé možnosti vzdělávání osob ve VTOS.

Třetí kapitola byla věnována odsouzeným ženám. Zabývala se současným stavem žen ve VTOS i potřebě ženy vzdělávat, a to nejen z pohledu nárůstu jejich objasněné trestné činnosti. Kapitola se podrobněji zabývala dalším profesním vzděláváním a motivací, které ženy k účasti na tomto vzdělávání vede.

Čtvrtá kapitola se věnovala analýze současných možností vzdělávání žen ve VTOS v České republice, kdy je věnována pozornost čtyřem ženským věznicím s největším počtem vězňů žen. Závěrem této kapitoly je zpracován souhrn těchto možností, kdy se ukázalo, že převažuje jak nabídka, tak účast na zájmovém vzdělávání.

V páté kapitole bylo provedeno empirické šetření ve vybrané ženské věznici v Řepích. Podrobněji se práce věnovala projektu Čtyři světy pod jednou střechou, kterého je věznice nedílnou součástí. Základním prvkem projektu je kvalifikační kurz sv. Zdislavy, jehož prostřednictvím byla zkoumána motivace odsouzených žen k účasti na dalším profesním vzděláváním a subjektivně vnímaný přínos kvalifikačního/rekvalifikačního kurzu sv. Zdislavy nejen pro odsouzené ženy, ale pro všechny zúčastněné sociální skupiny.

Šetření ukázalo, že všechny čtyři sociální strany projektu pocíťovaly přínos kurzu sv. Zdislavy. Bylo zjištěno, že motivace odsouzených žen v Řepích je dána různými faktory, které se během absolvování kurzu mění. Zároveň se prokázalo, že ostatní sociální skupiny vnímají i jiné aspekty, vedoucí ženy k účasti na dalším profesním vzdělávání. Ačkoli získání kvalifikace nebylo prvotním motivem ke vzdělávání, tento faktor se ukázal pro vězněné ženy v Řepích důležitý při otázkách na jiné kvalifikační kurzy, protože v průběhu kurzu si uvědomovaly, že jim kurz nabízí větší příležitost v budoucím uplatnění na trhu práce. V návaznosti na tuto skutečnost je třeba nabídku těchto kurzů koncipovat tak, aby o ně ženy měly skutečně zájem a mohly získanou kvalifikaci v budoucnu využít.

Je zřejmé, že vzdělávání vězněných žen je pro společnost i pro ně samotné velmi významné. Je jedním ze způsobů prevence recidivy. Vzdělávací aktivity, realizované ve vězeňských zařízeních, by měly být pro ženy užitečné a využitelné. Měly by jim přinášet určitý přínos, nejen co se týká využití volného času, ale především i možnosti získat kvalifikaci/rekvalifikaci a být zaměstnán jak v průběhu VTOS, tak po návratu na svobodu.

7 Soupis bibliografických citací

ARMSTRONG, Michael. *Řízení lidských zdrojů: nejnovější trendy a postupy*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0469-2.

BAJCURA, Lubomír. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945 – 1969. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba ČR, 1999, roč. 6, č. 2–3, s. 10. [cit. 2018-03-13]
Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/CV02_03_1999zm.pdf.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4824-5.

BERÁNEK, Luboš. Inovace programů zacházení. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba ČR, 2006, roč. 14, č. 5, s. 15–16. [cit. 2018-05-10] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/cv05-2006-1.pdf>.

BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ, Blahoslav KRAUS a kol. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-115-8.

BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti*. [online] Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. [cit. 2018-02-28] ISBN 978-80-7338-063-2. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/338.pdf>.

BROCK, Katy. Reducing Recidivism through Education. *Wagadu: A Journal of Transnational Women's* [online]. 2017, roč. 17, s. 33–38. [cit. 2018-03-20] ISSN 1545-6196. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=fccd84e4-7f1c-4a17-9fa7-ca2d35b305df%40sessionmgr4008>.

CANO-URBINA, Javier a Lance LOCHNER. *The Effect of Education and School Quality on Female Crime*. [online] USA: National Bureau of Economic Research, 2017. [cit. 2018-03-30] Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w24061.pdf>.

CARLEN, Pat a Anne WORRALL. *Analysing women's imprisonment*. [online] UK: Willan Publishing, 2004. [cit. 2018-03-30] ISBN 978-18-439-2069-4. Dostupné z: <http://sfx.is.cuni.cz/sfxlcl3?genre=book&atitle=&title=Analysing%20women%27s%20imprisonment%20%5Belectronic%20resource%5D%20%2F%20Pat%20Carlen%20and%20Anne%20Worrall.&isbn=1843920700&volume=&issue=&date=20040101&aulast=Carlen,%20Pat&spage=&pages=&sid=EBSCO:ProQuest%20Ebook%20Central:pqe.EBC449623&svc.fulltext=yes>.

COYLE, Andrew. *Understanding Prisons*. [online] Velká Británie: McGraw-Hill Education, 2006. [cit. 2018-03-22] ISBN 978-03-352-1338-2. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=287896>.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 555/1992 Sb., ze dne 10. 12. 1992 České národní rady o Vězeňské a Justiční stráží České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 112, s. 3298–3302.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 40/2009 Sb., ze dne 9.2. 2009 trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354–464.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 58/2017 Sb., ze dne 19.1.2017, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2017, částka 20, s.590–595.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 169/1999 Sb., ze dne 3.8.1999, o výkonu trestu odnětí svobody. [online] In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 58. Systém ASPI. Dostupné také z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/169_1999.pdf.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 129/2008 Sb., ze dne 16.4.2008, o výkonu zabezpečovací detence. In: *Sbírka zákonů České republiky*, 2008, částka 41, s. 1650–1672.

ČESKÁ REPUBLIKA. Vyhláška č. 345/1999 Sb., ze dne 30.12.1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobod. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 110, s.7514–7592.

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 10.11.2004, Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). [online] In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190. Systém ASPI. Dostupné také z:

http://www.msmt.cz/uploads/skolsky_zakon.pdf.

ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 59/1965 Sb., ze dne 30. 6. 1965 o výkonu trestu odnětí svobody.[online] In: *Sbírka zákonů Československé republiky*. 1965, částka 30. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-59>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Přístupy a postoje k dalšímu vzdělávání. *Český statistický úřad*. [online] Český statistický úřad, 2016. [cit. 2018-05-10] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/76208655/23005318k3.pdf/aecbb5a0-ca51-4cdc-b5bb-38a726db112d?version=1.0>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Vzdělávání. *Český statistický úřad*. [online] Český statistický úřad, 2014. [2018-07-02] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/2-vzdelavani>.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, Jana FIRSTOVÁ a kol. *Postpenitenciární péče – aktuální otázky*. Hodonín: Evropský ústav práva a soudního inženýrství, 2016. ISBN 978-80-906601-0-6.

DAVIS, Lois M., Robert BOZICK, Jennifer L. STEELE, Jessica SAUNDERS a Jeremy N. V. MILES. *Evaluating the Effectiveness of Correctional Education*. [online] Santa Monica: The RAND Corporation, 2013. [cit. 2018-01-23] Dostupné z: https://www.bja.gov/publications/rand_correctional-education-meta-analysis.pdf.

Další projekty. *Rubikon centrum*. [online] Rubikon centrum, © 2018. [cit. 2018-05-10] Dostupné z: <http://www.rubikoncentrum.cz/dalsi-projekty/>.

Domov sv. Karla Boromejského, čtyři světy pod jednou střechou. *Domov sv. Karla Boromejského*. [online] Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, © 2018. [cit. 2018-06-05] Dostupné z: <https://www.domovrepy.cz/index.php/odomove/dum-ctyr-svetu>.

Domov sv. Karla Boromejského. *Sanitářský kurz sv. Zdislavy z Lemberka*. [tištěný dokument].

Domov sv. Karla Boromejského. Cena Makropulos. Domov sv. Karla Boromejského, 2010. [tištěná

tisková zpráva].

DONATH BURSON-MARSTELLER. *Vzdělávání dospělých v ČR Průzkum vnímání problematiky vzdělávání dospělých u laické a odborné veřejnosti*. [online] Donath Burson-Marsteller: Praha, 2009. [cit. 2018-05-06] Dostupné z: <http://www.dbm.cz/pfile/1Vysledna%20zprava%20pruzkum%20vzdelavani.pdf>.

DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. [online] Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2017. [cit. 2018-04-26] Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/445.pdf>.

DROIT, Roger- Pol. *Michael Foucault, on the Role of Prison*. [online] New York: New York Times, 1998. [cit. 2018-02-16] Dostupné z: <http://www.nytimes.com/books/00/12/17/specials/foucault-prisons.html>.

DUŠEK, Libor. *Hrozí opět přeplnění věznic? Predikce počtu vězňů v České republice*. [online] Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, 2015. [cit. 2018-03-14] ISBN 978-80-7344-360-3. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_13_Predikce_poctu_veznu/files/downloads/IDEA_Studie_13_Predikce_poctu_veznu.pdf.

EIKELAND, Ole-Johan. Motivation for Education. In: EIKELAND, Ole-Johan a kol. *Education in Nordic Prisons Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation*. [online] Dánsko, TemaNord, 2009. [cit. 2018-05-20] ISBN 978-92-893-1821-1. Dostupné z: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf>.

Ekonomické dopady. *Justice.cz*. [online] Praha: Ministerstvo spravedlnosti, © 2018. [cit. 2018-03-14] Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5272&d=310182>.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 978-80-867-0830-0.

HALL, Lori L. Correctional Education and Recidivism: Toward a Tool for Reduction. *Journal of Correctional Education* [online]. 2015, roč. 66, č. 2, s. 4–29. [cit. 2018-03-13] ISSN 0740-2708.

Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=a9e8fd2e-aa98-48ef-bcc8-cd77ce06b398%40sessionmgr40>.

HALUZOVÁ, Soňa. Primář Stožický: Zabezpečovací detence se plánovala několik let. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba ČR, 2009, č. 1, s. 16–17. [cit. 2018-03-13] ISSN 1213-9297. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/cv01-2009-1.pdf>.

Historie. *Vězeňská služba České republiky* [online] Vězeňská služba, © 2018. [cit. 2018-01-27] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacniservis/historie>.

Historie Domova sv. Karla Boromejského. *Domov sv. Karla Boromejského*. [online] Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, © 2018. [cit. 2018-06-05] Dostupné z: <https://www.domovrepy.cz/index.php/odomove/historie>.

HLADÍK, Ondřej. Výzkumný ústav penologický – pokus o reformu českého vězeňství. *Historická penologie*. [online] Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2012, č. 1, s. 47–53. [cit. 2018-03-02] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/HP.1.12.pdf>.

HLADÍKOVÁ, Alice. Pedagogové a psychologové v československých věznicích. *Historická penologie* [online]. Praha: Vězeňská služba ČR, 2017, č. 1, s. 2–50. [cit. 2018-03-10] ISSN 2533-8048. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/HP_1_2017.pdf.

JAROLÍMKOVÁ, Stanislava. *Co ještě nevíte o životě našich předků*. Praha: Motto, 2013. ISBN 978-80-7246-717-4.

JIŘIČKA, Václav, Zuzana PODANÁ, Michal PETRAS a Jindřich HŮRKA. Prediction of Offending: SARPO – The Czech Tool for Assessment of Offenders' Criminogenic Risk and Needs. *Journal of Criminology*. [online] Hindawi Publishing Corporation, 2014. [cit. 2018-03-13] Dostupné z: <https://www.hindawi.com/journals/jcrim/2014/592341/#B28>.

JURÁŠKOVÁ, Eva. Oběti a pachatelé trestných činů z pohledu genderu. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba ČR, 2016, č. 1, s. 30–3. [cit. 2018-03-30] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/CV_1_2016_web2.pdf.

KALVODA, Petr, Vladimír SMÉKAL a Jaroslav VANĚK. Zabezpečovací detence po pěti letech. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba ČR, 2014, č. 1, s. 9–14. [cit. 2018-03-10] ISSN 1213-9297. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/CV_1_2014.pdf.

KARABEC, Zdeněk, Jiří VLACH, Jana HULMÁNKOVÁ a kol. *Criminal Justice System in the Czech Republic*. [online] Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2017. [cit. 2018-03-13] Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/443.pdf>.

KUBÍČKOVÁ, Pavla a Ivo KMĚTÍK. *Penologie*. [online] Karviná: Střední odborná škola ochrany osob a majetku, 2011. [cit. 2018-01-20] Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>.

KÝR, Aleš. Portrét doc. PhDr. Jiřího Čepeláka Csc. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba ČR, 1999, roč. 6, č. 2–3, s. 4. [cit. 2018-03-10] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/CV02_03_1999zm.pdf.

KÝR, Aleš. Památník Pankrác. *Historická penologie*. [online] Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR pro historickou penologii, 2003, č. 1, s. 3–11. [cit. 2018-02-15] Dostupné z: [vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/hp_03_01.pdf](https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/hp_03_01.pdf).

KÝR, Aleš. Působení duchovních a řeholníků v historii českého vězeňství. *Historická penologie*. [online] Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR pro historickou penologii, 2013, č. 1, s. 1–10. [cit. 2018-04-29] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/HP_1_13.pdf.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. ISBN 978-80-736-8002-2.

MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. ISBN 978-80-7338-157-8.

MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MEZNÍK, Jiří a kol. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

Měsíční statistické hlášení za prosinec 2017. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Vězeňská služba, 2017. [cit. 2018-04-20] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/01/MSH12-2017.pdf>.

Měsíční statistické hlášení za květen 2018. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Vězeňská služba, 2018. [cit. 2018-06-08] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/06/MSH05-2018.pdf>.

Ministerstvo spravedlnosti zřídí unikátní „otevřenou“ věznici: o projektu diskutovalo na dvoudenní konferenci. *Ministerstvo spravedlnosti*. [online] Tiskové oddělení Ministerstva spravedlnosti, 2017. [cit. 2018-04-12] Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=2375&d=353199>.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb. kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*. [online] Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2017. [cit. 2018-03-13] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--3---Duvodova-zprava-k-novelizovanemu-zneni-trestniho-zakoniku.pdf>.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 1/2007 Sb., *kterým se zřizuje škola pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2007, částka 5.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2025*. [online] Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2016. [cit. 2018-04-20] Dostupné z: https://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Koncepce/Koncepce_vezenvstvi.pdf.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ. *Strategie vzdělávací politiky do roku 2020*. [online] Praha: Ministerstvo školství, 2014. [cit. 2018-04-17] Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Strategie_2020_web.pdf.

MOTEJL, Otakar a kol. *Vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, [2010]. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv, 6. ISBN 978-80-7357-606-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. Má vězení střední rod? Aneb Maskulinita a feminita ve vězeňských subkulturách. *Sociologický časopis* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, roč. 39, č. 4, s. 469–486. [cit. 2017-04-20] ISSN 0038-0288 Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/064e5dc4372ccad31cc27ec2054ac3ba1a2597ba_495_43ne33_6.pdf.

Organizační jednotky. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Vězeňská služba, © 2018. [cit. 2018-01-26] Dostupné z <http://vscr.cz/organizacni-jednotky/>.

OSN. *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*. [online] New York: Department of Economic and Social Affairs, 1957. [cit. 2018-03-13] Dostupné z: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf.

PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník. Lidské zdroje*. Praha, Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.

PALÁN, Zdeněk a Tomáš LANGER. *Základy Andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7.

PARSONS Michael a Michael LANGENBACH. The Reasons Inmates Indicate They Participate in Prison Education Programs: Another Look at Boshier's PEPS. *Journal of Correctional Education* [online]. Correctional Education Association, 1993, roč. 44, č. 1, s. 38–41. [cit. 2018-05-29]. ISSN 0740-2708. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=467d6cc1-c74c-4a19-a2be-13182143fc59%40sessionmgr120>.

RADA EVROPY. *Evropská vězeňská pravidla, REC(2006)2 : Výboru ministrů členskými státy Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům*. [online] Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006. [cit. 2018-03-15] ISSN 1213-9297. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-1-pravidla.pdf>.

RAKOUSKÉ CÍSAŘSTVÍ. Zákon č. 117/1852 ř.z. ze dne 27.5.1852, *o zločinech, přečinech a přestupcích*. [online] 1852, částka 117. Systém ASPI. Dostupné také z:

<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

RED. Dohoda s Boromejkami podepsána. *České vězeňství*. [online] Praha: Vězeňská služba, 1994, č. 4, s. 47. [cit. 2018-06-05] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/CV_1994_4a.pdf.

RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-544-8.

ROTH, Mitchel P. *An eye for an eye: a global history of crime and punishment*. [online] Anglie: Reaktion Books, 2014. [cit. 2018-03-05] ISBN 978-17-802-3359-8. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=2096794&query>.

RÝDLOVÁ, Jarmila. *Tajemství psychiky – lidské osudy očima odborníka*. Prostějov: Computer Media, 2015. ISBN 978-80-7402-236-4.

ŘEZÁČ, František J. *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*. Praha: 1852, reprint 1995.

STAPLES, William G. a Stephanie K. DECKER. Between the 'Home' and 'Institutional' Worlds: Tensions and Contradictions in the Practice of House Arrest. *Critical Criminology* [online]. USA: Department of Sociology, 2010, roč. 18, č. 1, s. 1–20. [cit. 2018-03-13] ISSN 1205-8629. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=1cb1f9b4-dc23-40fe-9f43-7628261a6b7c%40sessionmgr120>.

Střední odborné učiliště Vězeňské služby ČR. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Vězeňská služba, 2017. [cit. 2018-03-22] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/stredni-odborne-uciliste/wp-content/uploads/sites/41/2017/05/Data-SOU-2017-18.pdf>.

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

TURECKIOVÁ, Michaela. *Rozvoj a řízení lidských zdrojů*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN: 978-80-86723-80-8.

UHLÍK, Jan. *O Františku Josefu Řezáčovi a o tradicích našeho vězeňství*. In: ŘEZÁČ, František Jozef. *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování*

zločinců. Praha, 1995.

VACCA, James S. Educated Prisoners Are Less Likely to Return to Prison. *Journal of Correctional Education* [online]. Correctional Education Association, 2004, roč. 55, č. 4, s. 297 – 305. [cit. 2018-03-20]. ISSN 0740-2708. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=eeaaf9bc-a644-47af-b7b7-6d3f3200c525%40sessionmgr101>.

VALÁŠKOVÁ, Lucie. O práci odsouzených žen z Drahonic je zájem. Věznice hlásí nadpoloviční zaměstnanost. *Český rozhlas*. [online] Český rozhlas, 2017. [cit. 2018-05-12] Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/o-praci-odsouzenych-zen-z-drahonic-je-zajem-veznice-hlasi-nadpolovicni-6823475>.

Vazební věznice Praha Ruzyně. Domov sv. Karla Boromejského. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Vězeňská služba, © 2018. [cit. 2018-05-01] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyne/o-nas/oddeleni-vykonu-trestu-pro-odsouzene-zeny/>.

Vazební věznice a ÚPVZD Brno. Aktivita vězněných osob. Vězeňská služba České republiky [online] Praha: odbor správní Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, © 2018. [cit. 2018-05-04] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-a-uvzd-brno/o-nas/vykon-vezenstvi/aktivity-veznenych-osob/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Statistická ročenka 2014*. [online] Praha: odbor správní Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2014. [cit. 2018-04-03] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Rocenka_2014.pdf.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Statistická ročenka 2015*. [online] Praha: odbor správní Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2015. [cit. 2018-04-03] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Statisticka%C3%A1-ro%C4%8Denka-2015.pdf>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Statistická ročenka 2016*. [online] Praha: odbor správní Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2016. [cit. 2018-04-03] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Statisticka%C3%A1-ro%C4%8Denka-2016.pdf>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Statistická ročenka 2017*. [online] Praha: odbor správní Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2017. [cit. 2018-06-01] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/05/Statisticka-rocenka-2017.pdf>.

Věznice Nové Sedlo. Drahonice. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2017. [cit. 2018-04-20] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/novinky/drahonice/>.

Věznice Světlá nad Sázavou. Otevření haly u Věznice Světlá nad S. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2016. [cit. 2018-05-20] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/novinky/zamestnavani-veznenych/otevreni-haly-u-veznice-svetla-n-s/>.

Věznice Světlá nad Sázavou. Zaměstnávání vězňů. Vývoj procenta zaměstnanosti 2017. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2017. [cit. 2018-05-20] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/wp-content/uploads/sites/34/2017/12/Vvoj-zam-bstnanosti-2017.pdf>.

Věznice a ÚPVZD Opava. Základní informace. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, ©2018. [cit. 2018-05-20] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-a-uvzd-opava/o-nas/zakladni-informace/>.

Věznice Valdice. Program zacházení. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, ©2018. [cit. 2018-04-20] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/vykon-vezenstvi/program-zachazeni/>.

Why focus on reducing women's imprisonment? *Prison reform trust*. [online] Prison reform trust briefing, 2017. [cit. 2018-03-30] Dostupné z: http://www.prisonreformtrust.org.uk/Portals/0/Documents/Women/why%20women_final.pdf.

ZAHNAŠ, Petr. *Z historie vzdělávání vězněných osob na území bývalého Československa do roku 1983 I*. [online] Opava, 2005. [cit. 2018-02-12] Dostupné z: https://zaluzne-moradorf.eu/_files/200001448-86cec87c95/Vzdelavani-veznu-1.pdf.

Změna vnější diferenciacie. *Vězeňská služba České republiky*. [online] Vězeňská služba, ©2018. [cit. 2018-01-26] Dostupné z: <http://vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciacie/>.